

UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” DIN ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOLOGIE

REZUMAT

Conducător științific:

Prof.univ.dr. ION BUZAȘI

Doctorand:

CLAUDIA-ALINA COROIU (CORCHEȘ)

ALBA IULIA

2020

UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” DIN ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOLOGIE

RITURI DE TRECERE ÎNTR-UN SAT DE PE VALEA
ARIEȘULUI MIC: VIDRA

Conducător științific:

Prof.univ.dr. ION BUZAȘI

Doctorand:

CLAUDIA-ALINA COROIU (CORCHEȘ)

ALBA IULIA

2021

CUPRINS:

INTRODUCERE	5
I. ȚARA MOȚILOR – ȚINUT DE LEGENDĂ ȘI GLORIE ISTORICĂ	39
I.1. ȚARA MOȚILOR, CONSIDERAȚII GENERALE	39
I.2. VIDRA, O LOCALITATE IMPORTANTĂ DIN ȚARA MOȚILOR	58
I.3. OCUPAȚIILE MOȚILOR DIN VIDRA	65
II. SARCINA, NAȘTEREA ȘI COPILĂRIA ÎN COMUNA VIDRA.....	73
II.1. RITURI ȘI CREDINȚE PRELIMINARE, CONCEPȚIA ȘI SARCINA	75
II.2. RITURI ȘI CREDINȚE LIMINARE, NAȘTEREA, MAMA ȘI COPILUL	79
II.3. RITURI ȘI CREDINȚE POSTLIMINARE, LEGATE DE NOU NĂSCUT ȘI MAMĂ	86
III. CĂSĂTORIA ȘI RITURILE EI ÎN ZONA VIDRA	96
III.1. PRACTICI PREMARITALE ÎN ZONA VIDRA	97
III.2. NUNTA	113
IV. RITUALURI DE ÎNMORMÂNTARE ȘI CREDINȚELE CIRCUMSCRISE MORȚII ÎN VIDRA	159
IV.1. CREDINȚE PRIVIND PREVESTIREA MORȚII. PRACTICI PREGĂTITOARE	164

IV.2.PREGĂTIREA MORTULUI ȘI PRIVEGHEREA	168
IV.3. ÎNMORMÂNTAREA ȘI CULTUL MORȚILOR	178
IV.4. VERSURILE FUNEBRE ȘI BOCETELE ÎN VIDRA	190
CONCLUZII	222
BIBLIOGRAFIE	234
ANEXE	243
ANEXA 1. CHESTIONARE APLICATE ÎN COMUNA VIDRA	243
ANEXA 2. GLOSAR DIALECTAL ȘI DE ARHAISME	260
ANEXA 3. INDICE DE LOCALITĂȚI CERCETATE	263
ANEXA 4. LISTA INFORMATORILOR	264

Rezumat

Teza noastră de doctorat urmărește riturile de trecere dintr-un sat de pe Valea Arieșului Mic, Vidra, de la modul în care s-au manifestat ele în vremurile trecute, până în etapa contemporană, cu transformările și reorganizările lor.

Concepută ca o lucrare de tip monografic, bazată pe tehnica sociologică, în teza noastră ne-am îndreptat atenția spre unitatea socială, cu mici referințe la tip, după cum le discută Ovidiu Bârlea în *Metoda de cercetare a folclorului*¹. Ancheta pe care am folosit-o și noi, specifică metodei sociologice, trebuie să umple anumite goluri de pe harta geografică a ținutului Munților Apuseni, ceea ce credem că se și întâmplă, deoarece demersurile de acest fel în zona comunei Vidra sunt, după știința noastră, destul de puține. Am dorit prin lucrarea noastră să aducem completări cercetărilor de ordin etnografic întreprinse în zonă cu mulți ani în urmă, aproximativ 60, și să urmărim mutațiile elementelor urmărite, contaminarea lor cu urbanul și, eventual, schimbarea mentalității oamenilor în ceea ce privește călătoria moșilor prin țară pentru a-și vinde produsele. Schimbarea e generată de civilizație, respectiv apariția drumurilor, a electricității, a magazinelor de unde se pot alimenta cu bunuri imediate de consum etc. Cercetarea condițiilor socio-economice ale unei zone e importantă pentru că acestea, modul de viață, condițiile specifice unui spațiu și a unei anume perioade istorice, generează, de fapt, creația folclorică.

Drept urmare, înainte de a prezenta concepția vidrenilor și a oamenilor din Munții Apuseni, în general, despre naștere, nuntă și înmormântare, am dorit să oferim câtva informații despre spațiul geografic în care se încadrează comuna Vidra, și am operat câteva considerații generale privind Țara Moșilor, un ținut de legendă și glorie istorică.

Ideea de „Țară” ca spațiu geografic și explicarea termenului în sine a preocupat mulți cercetători, și dorim să ne oprim în deschidere la explicația oferită în acest sens de chiar marele istoric Nicolae Iorga, care spunea: „De origine latină, termenul se deosebește la noi, ca înțeles, de acela pe care l-a avut în limba strămoșilor și l-a păstrat în acelea ale popoarelor care pleacă de la dânsii. «Terra» era pentru romani nu numai ceea ce numim «pământul», după latinul «pavimentum» ceea ce înseamnă «pavat», adică «drum de piatră», «șosea», ceea ce dovedește cât

---

¹ Ovidiu Bârlea, *Metoda de cercetare a folclorului*, editori: Avram Cristea și Jan Nicolae, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2007, p. 9

de mult sunt legate începuturile noastre nu numai de o viață mult mai ridicată decât a unor simpli țărani sau a unei adunări oarecare, culeasă întâmplător, ci de a ostașilor imperiului, acei «veterani», parte din înaintașii noștri, al căror nume a ajuns să fie la noi al oricărui «bătrâni». Era țara-mamă, «terra mater», a cărei «țarină», «țernă», am păstrat-o în comoara celor mai scumpe cuvinte ale noastre... Și de aceea a «muri pentru țară» a fost cea mai înaltă datorie pentru generațiile care, apărând-o, au închis ochii înainte de vreme”, (Nicolae Iorga, *Înțelesul cuvântului de „țară”*).

Legat de numele Țării Moșilor, am întâlnit numeroase explicații, însă cea mai pertinentă o considerăm a fi aceea oferită de C.N. Boțan, în amplul său studiu intitulat *Țara Moșilor. Studiu de geografie regională*², care spune că apelativul „țară” denumește un stat, o țară, o provincie, un teritoriu, un șes sau o regiune, fiind o denumire ce apare în cazul multor ținuturi sau regiuni din toată lumea, cum ar fi, de exemplu, Țara Românească, Țara Oașului, Țara Bascilor, Țara Galilor etc.³. Cristian Boțan spune că „Țara” desemna „teritorii concrete”, cum erau Țara lui Litovoi, Țara Berladnicilor, Țara Almașului, Țara lui Seneslau sau Țara Severinului, denumiri care de-a lungul timpului fie au dispărut, fie s-au păstrat, fie au fost înlocuite cu altele, cum este cazul Țării Moșilor, Țării Hațegului, Țării Vrancei etc. Apoi, ținând cont de rolul jucat de termenul „țară”, atât în privința formării limbii române cât și în privința organizărilor teritoriale, e posibil ca pentru zonele montane termenul în cauză să fi avut o importanță aparte⁴, contând și modul în care erau organizate sau își păstrau tradițiile.

Țara Moșilor prezintă anumite particularități, în primul rând nefiind vorba de un spațiu depresionar, decât într-o mică măsură, fiind localizată „în plin spațiu montan”⁵. Apoi, într-o atestare din anul 1271 se găsește denumirea de Terra Obruth, adică Țara Abrudului, zonă în care specificul era minier, pentru ca mai târziu să întâlnim termenul de Țara Moșilor, spațiu în care principala îndeletnicire era prelucrarea lemnului⁶. Țara Moșilor este bine delimitată și individualizată din punct de vedere geografic și „poate fi, fără rezerve, denumită cu acest apelativ, datorită bogatelor valențe toponimice și etnografice (prin care se individualizează), precum și prin numeroasele similitudini cu celelalte țări (bastion de păstrare a identității

---

² Cristian Nicolae Boțan, *Țara Moșilor. Studiu de geografie regională*, Cluj-Napoca, Presa universitară Clujeană, 2010.

³ Vezi *Ibidem*, p. 19.

⁴ Vezi *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 20

românești – uneori cu sacrificii greu de evaluat), prin care se prezintă o entitate geografică funcțională integrată teritoriului României”⁷.

Mai departe, am considerat necesară o delimitare spațială a Țării Moților, cu localizarea acesteia în cadrul Munților Apuseni, pentru ca apoi, în subcapitolele următoare să revenim la Vidra, subiectul cercetării noastre. Astfel, am descoperit numeroase studii despre Munții Apuseni și despre Țara Moților, cea mai importantă cercetare, în opinia noastră, fiind cea a lui Teofil Frâncu și George Candrea⁸, care încă din 1888 au încercat delimitarea Țării Moților, ca zonă centrală din cadrul Munților Apuseni, plecând de la o particularitate lingvistică, și anume rotacismul, asemănând graiul moților cu cel din Peninsula Istria, unde viețuiesc comunitățile de istro-români⁹. Tot ei explică apelativul „țop”, care ar fi un termen jignitor introdus în limbajul zonal de către habsburgi, însemnând nemanierat. Amintim acest lucru deoarece între moți și țopi s-au făcut deseori comparații și confuzii, însă, cei doi termeni sunt diferiți¹⁰, fiindcă denumirea de moț vine de la chica purtată în vechime de bărbații din această regiune, un moț de păr, sau coadă, cum se mai numește acum, purtat în partea dreaptă a capului, lângă ureche¹¹.

Lucia Apolzan ne informează într-un studiu că după Frâncu și Candrea au mai apărut câteva cercetări, cum ar fi aceea a lui Grigore Moldovan, care a scris despre moții de pe Valea Ampoiului, până la Abrud, într-o monografie în limba maghiară, numită *Monografia județului Alba*, apărută la 1897. Apoi, în 1898 apare lucrarea *Zarandul și Munții Apuseni*, scrisă de Silvestru Moldovan, care cuprinde date referitoare la obiceiuri, la port sau legende ale locului. După Primul război mondial, Ovid Densusianu publică un articol despre *Originea Moților* în revista „Vieța Nouă”, în 1921, M. David își publică lucrarea *Munții Apuseni* în 1922, iar în 1924 apare cartea lui Ion Mureșanu despre *Județul Turda-Arieș*, precum și „un rezumat al excursiilor geografice ale lui Emmanuel De Martone făcute în Masivul Bihorului, cu interesante observații

---

⁷ *Ibidem*.

⁸ Teofil Frâncu, George Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moții). Scriere etnografică cu 10 ilustrații în fotografie*, București, Tipografia modernă Gr. Luis, strada Academiei, 24, 1888.

⁹ Ion Rusu Abrudeanu, plecând de la cercetarea celor doi autori, precizează că rotacismul este specific doar câtorva comune de pe Arieșul Mare și Arieșul Mic, mai sus de Câmpeni (Ion Rusu Abrudeanu, Cap. XV, *Originea moților, în Moții. Calvarul unui popor eroic, dar nedreptățit. Studiu istorico-politic (cu numeroase ilustrații în text)*, ediția a II-a, adnotată și îngrijită de Vasile Tutula și Ioan Felea, Cluj-Napoca, Editura Napoca-Star, 2007, p. 93).

¹⁰ Vezi C.N. Boțan, *Op. cit.*, p. 21. Vezi și T. Frâncu și G. Candrea, *Op. cit.*, p. 65, care explică faptul că denumirea de „moț” deosebea chica bărbaților de cea a fetelor; sau Ion Rusu Abrudeanu, *Op. cit.*, p. 91, care, pe urmele lui Frâncu și Candrea afirmă că denumirea de „țop” vine din austroungarul „Zopfiger Walach”, adică valah cu chică.

¹¹ Vezi Ion Rusu Abrudeanu, *Op. cit.*, p. 91.

antropogeografice”¹². Un an mai târziu, Traian Mager oferă date despre Muntele Găina și „târgul de fete”, iar Tache Papahagi publică un studiu folcloric numit *Cercetări în Munții Apuseni*¹³.

În 1932, Florea Florescu se întreba „Care este Țara Moților?” și constata că „O delimitare precisă a acestei regiuni nu s-a făcut până acum. Relieful așa-zisei Țări a Moților nu îngăduie o conturare. În general sunt considerate sate moțești acele așezări de pe Arieșul Mic și Mare, având capitală orașul Câmpeni, cele câteva din apropierea Abrudului, care este a doua capitală moțească, la care ar trebui adăugate câteva sate din jos de Câmpeni”¹⁴. Este o informație pertinentă, bazată pe faptul că de prelucrarea lemnului se ocupau în special locuitorii din Vidra, Avram Iancu și Ponorel, că în alte sate se prelucrau scânduri comercializate la Câmpeni și Abrud, și că în satele dinspre Abrud oamenii se ocupau cu mineritul.

Fiind un spațiu geografic des vizitat de cercetători, despre Munții Apuseni s-au scris numeroase lucrări, diferite și destul de eterogene, de la studii științifice pertinente până la scrieri sentimentale sau ocazionale, unele, nu de puține ori, prin exagerările exprimate, defavorizând Țara Moților. Despre conținutul acestora am discutat pe larg în primul capitol al tezei noastre, constatând că mulți autori au scris mai mult sau mai puțin inspirat despre Țara Moților, în studii științifice, ghiduri turistice, în geografii, monografiile, mici enciclopedii etc., abordând în cărțile lor problemele social-istorice, politice, istorice, sau de etnografie și folclor ale Țării Moților, ori s-au ocupat de literatura sau arta populară a locului. O parte din aceștia, dorind să delimiteze teritorial Munții Apuseni, sau să stabilească meseriile practicate în zonă, fac deseori confuzii, destul de puțini fiind cei care identifică just spațiul ocupat de Țara Moților în cadrul Munților Apuseni, stabilind cu destulă exactitate, centrele, satele și comunele ce intră în componența Țării Moților.

Utilizând criterii ca autoidentificarea, specificul activităților economice, etnografia, condiționările social-istorice, densitatea așezărilor rurale sau orografia, C.N. Boțan stabilește clar, lucru cu care suntem total de acord, că din punct de vedere geografic Țara Moților este un sistem regional ce ocupă un loc bine delimitat, în centrul Munților Apuseni, respectiv în bazinul superior al Arieșului din județul Alba. Din punct de vedere administrativ-teritorial, aparține exclusiv județului Alba, având două centre cu două „subsisteme”, Câmpeni cu subsistemul forestier și Abrud cu subsistemul minier. Cnținând localitățile Secătura, Scărișoara, Sohodol, Neagra,

---

¹² Lucia Apolzan, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni. Cu 120 fotografii, 23 schițe, 6 cartograme, 2 diagrame și 1 hartă*, București, Editura Institutului de Științe Sociale al României, 1944, p. 7.

¹³ Aceste informații le-am găsit la *Ibidem*, pp. 6-7.

Arieșeni, Certege, Ponorel, Albac, Vidra, Bistra, Arada, Avram Iancu, Bucuium și Roșia Montană¹⁵. Limitele, deși au o formă ondulată, pot fi bine urmărite pe linia vărfurilor din masivele din jurul Țării, respectiv Găina, Biharia, Muntele Mare etc.

După delimitările spațiale, am constat că despre Țara Moților și mai ales despre starea materială a oamenilor de-a lungul timpului, a existat un interes permanent, alături de dorința celor aflați la conducerea țării să ajute populația aflată în cruntă sărăcie. Pe acest subiect am găsit foarte multe documente, pe care le-am tratat în ordine cronologică, pentru mai buna înțelegere a evenimentelor politice și istorice ce s-au succedat și care au influențat mereu viața grea a moților.

După Unirea de la 1918, care a fost o binefacere și pentru românii ce locuiau în Munții Apuseni din mai multe puncte de vedere, se dezvoltă și aici economia, învățământul, cultura, chiar dacă se produce cu multe hopuri și opinteli. Se poate vorbi, într-o oarecare măsură, de o îmbunătățire a nivelului material și spiritual al moților, în comparație cu perioada anterioară și aceștia sperau că statul român întregit va inaugura curând o nouă politică față de ei, una ocrotitoare, odată încheiată exploatarea nemiloasă, atât a locuitorilor cât și a munților lor de către stăpânirea străină. Guvernele care s-au perindat la conducerea țării, împreună cu toți care aveau un cuvânt de spus, au fost de acord că ajutorarea moților este o datorie importantă pentru statul român, că situația grea a moților trebuie schimbată cât mai curând, că starea lor social-economică și culturală trebuia aliniată la cerințele noilor vremuri, dar, din păcate, cum statul nu dispunea de capacitatea și mijloacele necesare pentru rezolvarea situației, puține din promisiunile făcute s-au împlinit.

S-au înființat Oficii speciale pentru reorganizarea economică a Țării Moților, un Comisariat guvernamental al Munților Apuseni cu misiunea de a deschide lucrări publice, de a înființa instituții și întreprinderi, s-au făcut mai multe cercetări și documentări pe teren, urmate de propuneri și măsuri concrete pentru îmbunătățirea situației moților, au avut loc o serie de vizite ale unor miniștri, ale unor personalități ale vieții politice și culturale, sau chiar a Regelui în Munții Apuseni, care au adus noi promisiuni, alte analizări ale situației, alte propuneri și planuri de îmbunătățire a vieții oamenilor. În ajutorul moților apar, de asemenea, o serie de studii și articole în presa vremii, prin care se atrage atenția, de exemplu, că moții, care și-au câștigat prin lupta lor drepturi istorice asupra pământului și a pădurilor din Munții Apuseni, au ajuns să fie

---

¹⁴ Florea Florescu, *Problema moților. Propuneri în vederea unui plan de soluționare. I. Vidra. Vânzătorii și meșteșugarii ambulanti*, în „Sociologie românească”, Anul III, nr. 4-6, aprilie-iunie 1938, pp. 248

¹⁵ Vezi *Ibidem*, p. 8

considerați drept niște cerșetori. Se fac mereu propuneri în Parlament, de ordin agrar, de ordin economic, cu caracter sanitar sau școlar, dar toate rămase nerezolvată, fără un răspuns concret, fie din cauza lipsei banilor, fie din cauza altor greutăți care au împiedicat executarea măsurilor, moșilor rămânându-le în continuare doar „cinstea, eroismul și sărăcia”¹⁶.

Interesul pentru zona centrală a Munților Apuseni a continuat și în perioada interbelică, dar, din păcate, în vreme ce cererile moșilor zăceau prin cabinete ministeriale, fără rezultat, pădurile erau exploatate masiv, inclusiv lemnul ce trebuia să revină locuitorilor.

Tot acum, Școala sociologică de la București, condusă de profesorul Dimitrie Gusti a încercat cuprinderea Țării Moșilor într-un cadru instituționalizat de cercetare. Astfel, echipele studențești au întreprins o amplă campanie de monografiere a satelor din Munții Apuseni, și nu numai, studiind sate tipice pentru diferite zone ale României. Un sat care s-a încadrat acestei tipologii a fost Vidra, o așezare tipică prin meșteșugurile practicate, și care a fost cercetat în campaniile din anii 1937-1938¹⁷. S-au publicat numeroase studii dedicate Țării Moșilor, în revista de „Sociologie românească”, și mai ales în „Societatea de mâine”, care are meritul de a fi găzduit în paginile ei numeroasele cercetări de teren și considerații generate de experiența oamenilor de cultură, dornici să-și aducă aportul la zugrăvirea cât mai exactă a diverselor aspecte ale vieții sociale din Țara Moșilor și din țara noastră. Numeroșii publiciști din jurul „Societății de mâine” au făcut și ei o serie de propuneri în ajutorarea moșilor, însă nu au găsit și o modalitate concretă de a acționa, pentru a-și putea transpune ideile în practică.

După toate aceste multe încercări, Țara Moșilor a rămas mereu singură, uitată și tăcută. Demersuri, cercetări pe teren, proiecte pentru o viață mai bună a moșilor până în 1940, materiale publicate, discuțiile purtate, promisiunile făcute, toate au rămas în stadiul de intenție. Indiferent de măsurile luate de guvernele ce s-au perindat la conducerea țării, viața moșului nu s-a schimbat, el rămânând să viețuiască la periferie, marginalizat și ignorat de autorități în propria țară. E drept că s-a simțit în perioada interbelică un mic salt din punct de vedere economic și cultural, însă acesta s-a datorat eforturilor personale din familiile de moși și din comunitățile formate de ei,

---

¹⁶ Traian Rus, *Aspecte privind situația economico-socială a Țării Moșilor (1918-1940)*, p. 587.7.

¹⁷ Vezi Andrei Negru, *Aspecte ale vieții sociale din Țara Moșilor oglindite în revistele „Sociologie românească” și „Societatea de mâine”*, în E. Pavel (coord.), *Țara Moșilor. Studii, cercetări și comunicări*, vol, IV, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1992, pp. 133-143.

îndrumați fiind de preoți sau de dascăli. Se poate spune că s-au ridicat prin propriile puteri, și au continuat să se sacrifice pentru interesele naționale din anii următori¹⁸.

De asemenea, în această parte am dorit să lămurim și aspecte legate de tipurile de așezări specifice zonelor muntoase, așa cum le-am întâlnit la Lucia Apolzan¹⁹, în cartea *Carpații – tezaur de istorie. Prezentarea așezărilor risipite pe înălțimi*, în care autoarea distinge trei tipuri de așezări dezvoltate în unități naturale, respectiv „un tip de așezări cu casele risipite pe înălțimi”²⁰; un tip de așezări „cu casele împrăștiate de-a lungul văilor”²¹; sau „așezări îngrămădite în mici depresiuni”²². Pentru zona Munților Apuseni, Lucia Apolzan găsește două caracteristici foarte interesante din acest punct de vedere, și anume existența așezărilor în formă de „crânguri” și practicarea agriculturii la altitudini foarte înalte. Satele-crânguri sunt sate cu case risipite, specifice zonelor montane, în care gospodăriile sunt dispersate pe întreg hotarul așezării. Sunt grupuri de la 2-3 la 5-6 case, sau mai multe, fără o vatră bine delimitată, cu denumire proprie. La data la care s-au făcut aceste delimitări, între 1942-1943, Lucia Apolzan găsește 13 astfel de sate-crânguri, fiind vorba de Arieșeni, Scărișoara, Gârda de Sus, Bistra, Câmpeni, Albac, Arada, **Avram Iancu**, Neagra, Certege, Săcătura, **Vidra** și Ponorel. Datorită reliefului, gospodăriile au fost mai ușor de construit pe platouri decât în văile înguste, în care luncile sunt „redușe la o fâșie de abia câțiva zeci de metri, expusă inundațiilor”²³.

Se pare că la formarea crângurilor au condus în mare parte factorii sociali și nu doar cei geografici, întrucât localnici, ne spune Lucia Apolzan, „leagă formarea crângurilor de un «vătraș bătrân», ai cărui urmași se consideră. Însuși termenul de «crâng» cum își numesc ei așezarea, este sugestiv, asemuind-o cu un lăstar, o ramură tânără care crește din rădăcina sau din tulpina unui arbore”²⁴. În jurul gospodăriei primului ocupant, primul strămoș care a deștelenit locul, gospodărie considerată vatră, s-au întins urmașii lui, descendenții, care au mărit vatra. Denumirile crângurilor au fost date inițial de numele celor ce le locuiau, sau de poreclele ce le purtau, mai ales după înmulțirea familiei. De exemplu, de la numele Avram a apărut Avrămești, de la Joldeș, Joldeșești, de la Toma, Tomiței, de la Culda, Culdești etc.

---

¹⁸ Ion Clopoșel, *Actualitatea problemei moșilor*, în „Societatea de mâine”, anul III, nr. 49-50, 5-12 decembrie, 1926, p. 773

¹⁹ Lucia Apolzan, *Carpații – tezaur de istorie. Prezentarea așezărilor risipite pe înălțimi*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.

²⁰ *Ibidem*, p. 186.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p. 213.

Deși crângurile par izolate prin separarea prin văi, unele de altele, este vorba de o izolare aparentă, fiindcă locuitorii se ajutau la muncile câmpului, se întâlneau la moară, la pășunile din munte, sau la lucrul la pădure. Existau clăci, jocuri, cântecele din tulnic și fluier, iar bisericile și școlile adunau oamenii de la mari depărtări.

Am găsit informații interesante și despre caracterul moșilor, Ion Rusu Abrudeanu²⁵ dedică un capitol întreg în cartea sa, *Moșii. Calvarul unui popor eroic, dar nedreptățit. Studiu istorico-politic*, felului de a fi al acestora, realizând portrete foarte reușite. Acesta descrie moșul ca având o fire bănuitoare, „întors” împotriva străinilor de orice fel și necomunicativ, rezervat până la mușenie, dar cinstit, leal, serios, integru, „muncitor, sânguincios și foarte religios”²⁶. Moșul „este de statură mijlocie, costeliv și iute, cu o oarecare lipsă de simetrie în regularitatea trăsăturilor feței, nasul fiind mai mult neregulat, adică de obicei mai cârn”²⁷. Frunte lată, ochi căprui sau albaștri și „mersul încet și legănat, înfățișând pe omul de la munte”²⁸. Teofil Frâncu și George Candrea spuneau despre moși că „Temperamentul lor e sangvinic și seriozitatea e caracteristica lor principală. Se însuflețesc iute și au o tărie de caracter atât de mare, încât dacă și-au propus ceva nu se lasă odată cu capul, chiar de ar trece prin sabie și foc, până ce nu-și ating scopul”²⁹. Sinceri, nefățarnici, rezervați cu străinii, ei duc un trai simplu și cumpătat. „Statura moșului e mijlocie, profilul lui lungăreț și se termină în bărbie ascuțită. Fruntea lui e lată, ochii căprii, părul castaniu și mersul e încet și legănat, lăsându-și partea superioară a corpului ceva încovoiată, înfățișând pe omul de munte, care la suirea dealurilor pentru păstrarea echilibrului e nevoit a-și pleca puțin corpul înainte”³⁰.

Ocupațiile principale ale oamenilor din Țara Moșilor au fost prelucrarea lemnului și mineritul. Prin prelucrarea lemnului realizau donițe, ciubere, șindile, cercuri etc. Moșii din Sohodol erau pricepuți la construirea de poduri, cei din Vidra de Sus și de Jos erau pricepuți la făcutul ciuberelor, a donițelor și a cercurilor, îndeletnicire pe care o aveau și locuitorii din Neaga, Ponorel, Scărișoara și Secătură, cei din Albac făceau scânduri, grinzi și lațuri, iar cei din Bistra se ocupau de șindile.

---

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Ion Rusu Abrudeanu, Cap. XVI, *Caracterul și tipul moșului*, în *Moșii. Calvarul unui popor eroic, dar nedreptățit. Studiu istorico-politic (cu numeroase ilustrațiuni în text)*, pp. 94-97.

²⁶ *Ibidem*, p. 95.

²⁷ *Ibidem*, p. 96.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Teofil Frâncu, George Candrea, *Moșii*, în *Op. cit.*, p. 60.

³⁰ *Ibidem*, p. 61.

Cu banii câștigați din văsărit moțul cumpăra bucate, „(porumb, grâu și secară), pe care le încarcă în căruțe sau pe cai, ca să aducă bucate la copiii și la muere, care îl așteaptă cu drag. Cei mai săraci sunt cercuitorii care n-au altă avere decât un biet cal, pe care încarcă cercurile și pleacă să cutreiere țara în lung și în lat ca să-și desfacă marfa, înlocuind-o la întoarcere cu 3 sau 4 saci de cereale”³¹.

Ocupându-ne mai departe de comuna Vidra, prima menționare a comunei datează din anul 1595, fiind una din cele mai vechi așezări din Țara Moșilor. Numele de Vidra vine de la denumirea întregii depresiuni „Țara Vidrelor”, datorită faptului că aici au trăit și încă mai trăiesc vidre, animale carnivore subacvatice, numite în latină *lutra vulgaris*. Comuna Vidra a fost locuită încă de pe vremea geto-dacilor și a romanilor care exploatau aur din Munții Apuseni.

Comuna Vidra este află la extremitatea nord-vestică a județului Alba, în inima „Țării Moșilor”, satele și cătunele sale întinzându-se în bazinul inferior al Arieșului Mic, aproape de centrul grupei centrale a Munților Apuseni.

În Primăria satului Vidra am găsit un volum de aproape 100 de pagini A4, din 1942, semnat de Florea Florescu, numit *Comuna Vidra. Contribuții la tipologia satelor românești*³², fiind o monografie sumară, o parte dintr-o amplă cercetare sociologică întreprinsă în anul 1938 de către Dimitrie Gusti, împreună cu 60 de echipe studențești. Florea Florescu se ocupă în această carte, în primul rând de moșii din Vidra ca „negustori și meșteșugari ambulanti”, respectiv prelucrarea lemnului și exploatarea aurului, despre manifestările economice și culturale, însă lucrarea conține și numeroase informații despre sat, în general, de exemplu tipul de sat, hotarul, casa, dependențele, apele etc. Florea Florescu și-a propus să studieze „cu o metodă de extremă meticulozitate, viața economică din satul Vidra, sub aspectul ei caracteristic, care a atras atenția multora: *meșteșugul și negoțul ambulant și consecințele ce decurg de aici*. Evident că de aici încolo, urmează extinderea cercetărilor asupra întregii regiuni a Țării Moșilor, asupra tuturor formelor de manifestare economică”³³.

Vidra că este un sat risipit, cu case aglomerate doar de-a lungul văii, restul aflându-se pe coaste și pe podișuri, în hotar. Împrejmuirii aveau doar casele de lângă șoseaua comunală și cele

---

³¹ Vezi Ion Rusu Abrudeanu, Cap. XVII, *Ocupațiile și viața moșilor*, în *Moșii. Calvarul unui popor eroic, dar nedreptățit. Studiu istorico-politic (cu numeroase ilustrațiuni în text)*, p. 98.

³² Florea Florescu, *Comuna Vidra. Contribuții la tipologia satelor românești*, București, Tiparele SAR Cartea Românească, 1942

³³ Florea Florescu, *Comuna Vidra. Contribuții la tipologia satelor românești*, București, Tiparele SAR Cartea Românească, 1942, p. 87

din jurul Arieșului. Satul era format din mai multe centre, numite cătune, „iar ele la rândul lor formate de aglomerări mai mici, numite crânguri”³⁴. Oamenii sunt destul de izolați, fără școală, fără biserică în apropiere, copiii pasc vitele și informațiile circulă greu.

Acum, pe malul stâng al Arieșului, în satul Vidra, se găsește Centrul comunei unde se găsesc și instituțiile administrației locale. De aici, răsfiră radial celelalte sate care se îndepărtează de Vidra până la o distanță de 9-10 kilometri. Florea Florescu ne spune că în 1942 comuna Vidra era compusă din trei cătune: Vidra de Mijloc, Vidra de Jos și Pueni, fiecare cătun avându-și crângurile sale. Actualul sat Vidra se afla în cătunul Vidra de Mijloc, care numai el avea atunci 30 de crânguri³⁵.

Se pare că aceste crânguri erau atât de numeroase datorită nevoii omului de a avea pășune, platourile fiind locuri cu verdeață abundentă, mai căutau loc cât de cât plan pentru a cultiva pământul, sau îndeletnicirea de a prelucra lemnului i-a determinat pe oameni să se așeze în anumite perioade ale anului cât mai aproape de pădure, cu întreaga familie, pentru a ușura transportul greu și neplăcut.

Astăzi, satul Vidra cuprinde case frumoase, și mai vechi și mai noi, construite cu materiale de construcție moderne, acoperite cu țiglă, cu geamuri termopane și colorate în exterior cu tencuială decorativă. Mai sunt, însă, și case vechi de lemn, locuite, care mărturisesc de vechimea așezărilor moștești.

Casele vechi din Vidra erau construite după modelul tipic moșesc, construit în pantă, cu două sau „cu 4 planuri în acoperiș”, și care încearcă să domine natura. Planurile înclinate ale terenului nu erau o problemă, ba erau căutate și folosite în locul unui zid, precum și pentru construirea „pivnițelor”, de fapt niște camere mari folosite în diverse scopuri.

Casele au zidurile înalte chiar și când sunt construite pe teren plat, „cu trepte de piatră sau de scânduri, peste care se lasă un balcon”³⁶. De asemenea datorită condițiilor climaterice vitrege, ploi multe, vânturi puternice și zăpezile mari, i-au determinat pe locuitori să își căptușească pereții caselor cu șindrilă și se mai văd „doar ferestrele zâmbitoare ce scapă de sub îndrăzneala lor, ca de sub o geană”³⁷. Acoperișul este lucrat din șifă sau din paie, așezate într-un strat foarte gros. „Sus sunt prinse de niște pari, ce ating un metru, cărora li se lasă un fel de măciucă, spre a

---

³⁴ Florea Florescu, *op. cit.*, p. 87

³⁵ Vezi Florea Florescu, *Comuna Vidra. Contribuții la tipologia satelor românești*, p. 91

³⁶ Florea Florescu, *op. cit.*, p. 97.

³⁷ *Ibidem*, p. 98

împiedica apa ce s-ar scurge la rădăcina lor. De fapt, nu atât casele ci mai ales șoproanele se acoperă cu paie”. Deși paietele țin mai multă căldură, treptat s-a renunțat la ele, din cauză că se găseau mai greu.

O casă specifică din zona Vidrei avea o singură odaie de locuit și o cămară, două camere care nu comunică între ele, situate la același nivel, întotdeauna, privite din față, cămara fiind în dreapta. Bucătăria era construită separat, și folosită pe timpul verii, iar cuptorul, „un accesoriu de căpetenie”, avea o construcție „cu totul specifică, practică și interesantă”³⁸. O altă anexă importantă este șoprul-grajd, construit foarte înalt, ca și casa, cu grinzi și porți masive, încheiate cu multă măiestrie, prinse dibaci în cuie de lemn. Aceste încăperi sunt podite și deseori împărțite în două compartimente, unul pentru vite și celălalt pentru depozitarea nutrețului.

În ceea ce privește clima, datorită poziției geografice a satului și prin aspectul reliefului, temperaturile anuale sunt scăzute, iar vegetația este specifică regiunilor de deal și de munte, de pe malurile Arieșului. Pădurile de conifere și foioase, ce cresc la altitudini între 800-1200 metri, sunt foarte importante pentru această zonă. Aceste păduri de brad și fag, precum și pajiștile și condițiile ecologice din zonă, permit animalelor sălbatice să se dezvolte.

Despre ocupațiile moșilor din Vidra ne-am ocupat într-un subcapitol separat, îndeletnicirea lor principală fiind meșteșugul și negoțul ambulant, dar se mai îndeletnicesc și cu agricultura, creșterea vitelor și alte activități ce țin de industria casnică (cojocăritul, fierăritul, tâmplăritul și măcelăria).

Lemnul este prelucrat de moși fie manual, fie mecanic, cu joagărul. Dintre produsele prelucrate manual amintim vase, fluier, cozi de coasă etc. pe lângă aceste produse, vidrari mai vindeau „var, fructe, tiocuri de rășină, cărbuni de lemn”³⁹, o marfă importantă și ea pentru negoțul ambulant practicat de oamenii ce locuiau pe aceste meleaguri.

În categoria „vase”, lucrate manual, intrau vase mari, vase mici sau văitae, vase pentru diferite întrebuințări și altele. Vasele mari erau de fapt ciuberele de diferite mărimi, confecționate ca un vas să intre în celălalt, vânzându-se astfel „țișița” și nu vasul. Tișița cea mai mare avea șaisprezece vase. În ordine descrescătoare, vasele ce formau o tișiță se numeau „cujniță, pârlău (mare și mic), pătrari, ferdelă, mijlocari, ferăț (mare și mic), ciubăraș, șuștar, șuștareț, cupă”⁴⁰.

---

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p. 115

⁴⁰ *Ibidem*.

Vasele mici au cam aceleași forme și aceleași denumiri ca vasele mari, pârlău de vaital, pătrar de vital, ferdelă, ferăț, ciubăraș, văitai mic de fele și de cupă, șuștar și cofă. Donițele, tot din rândul vaselor mici, se împart în donițe, rândușele, feluri, feluri mici, zdrâncane.

Meșteșugarii și negustorii ambulanți din Vidra se împărțeau pe categorii, și anume văsari, cercurari și holoangări. Văsarii vindeau vase mari și mici, unelte, rășină, cărbuni de lemn și var. Cercurarii vând cercuri și câteodată mai duc și vaitae și alte instrumente. Holoangării erau cei care purtau la ei unelte de lucru și papură pentru a repara obiectele de lemn stricate sau deteriorate.

Plecatul prin țară al bărbaților din Vidra nu era lipsit de peripeții, întrucât pe drum se mai întâmpla să li se fure din marfă, ba să fie și bătuți.

Nu în ultimul rând, ultima parte a acestui capitol am dedicat-o lui Avram Iancu, Crăișorul Moșilor, care s-a născut în Vidra de Sus „pe vremea cireșelor”⁴¹, adică la sfârșitul lunii iunie, începutul lunii iulie. Avram Iancu a copilărit în Vidra de Sus, a studiat la Câmpeni, Zlatna, și Cluj, de unde a devenit avocat. Acesta se implică activ în Revoluția română militând pentru recunoașterea națiunii românești și a drepturilor și libertăților sale și se dovedește un strateg neîntrecut, când e însărcinat cu organizarea rezistenței armate a românilor din Transilvania. Astfel, austrieicii îi recunosc lui Iancu marea calitate de lider și strateg militar și îl numesc general și prefect al *Legiunii II Auraria Gemina*, prefectura sa fiind la Câmpeni și întinzându-se „până la Alba Iulia, Cricău, Aiud spre Roșia Montană, Zlatna, învecinându-se cu prefectura lui Balint”, de pe Valea Arieșului. Moșii erau mai hotărâți ca oricând să îl urmeze pe Crăișorul lor, și să lupte „pentru libertatea noastră asuprită de-a veacurilor nedreptate”⁴².

După ce Revoluția a fost înfrântă, a fost nevoit să se stabilească în zona Băii de Criș, de unde se putea retrage ușor spre Brad, peste munte, în Țara Zarandului. A petrecut multă vremea în acea zonă unde avea mulți prieteni, a fost urmărit, închis de câteva ori, și a murit în curtea brutarului Ion Stupină. A fost înmormântat așa cum și-a dorit el, la Țebea, lângă Gorunul lui Horea, deoarece avea convingerea că Țara cea mai frumoasă și mai bogată era Țara Zarandului.

După 100 de ani de la nașterea eroului Revoluției române din Transilvania, comuna Vidra de Sus a primit numele Avram Iancu, iar Vidra de Jos a rămas comuna Vidra. Faptul că Avram

---

⁴¹ Ionela Simona Mircea, *Virtus Romana Rediviva. Avram Iancu (1824-1872). Repere biografice*, în Ionela Simona Mircea (coord.), *În Semn de biruință. La 190 de ani de la nașterea lui Avram Iancu (1824-1872). Patrimoniul muzeal în slujba regăsirii istoriei*, Alba Iulia, Editura Altip, 2014, p. 9.

⁴² Ion Lupaș apud Ionela Simona Mircea, *Op. cit.*, p. 18.

Iancu a marcat existența moșilor, este dovedit și de păstrarea vie a memoriei acestuia, în toată zona Ardealului, nu doar a Munților Apuseni, în permanență și indiferent de regimurile politice care s-au succedat, prin organizarea de comemorări, părăstase, conferințe și alte evenimente menite să readucă în lumina înaintașilor valoroasele fapte și dragostea lui Avram Iancu pentru națiunea română.

În cea de-a doua parte a tezei noastre am urmărit în capitole distincte modul în care au fost păstrate, alterate sau schimbate, concepțiile moșilor despre cele mai importante rituri de trecere, respectiv nașterea, nunta și înmormântarea.

Ca în toată lumea, **nașterea** este un motiv de mare bucurie în familiile vidrenilor și este un eveniment așteptat, întrucât apariția unui copil generează sentimente de mare împlinire și mulțumire. Credința moșilor în atotputernica lui Dumnezeu, dar și în existența diavolului care poate zădărnici planurile divine poate explica, chiar dacă într-o destul de mică măsură, practicile și obiceiurile locuitorilor privind statutul femeii însărcinate, nașterea și tot ceea ce urma după venirea pe lume a copilului. Chiar dacă mai puțin spectaculoasă, nașterea este un eveniment major datorită ansamblului de credințe și practici existente, mai ales că unele dintre ele se mai practică și acum în comuna Vidra, însă lipsite de semnificații, fiind argumentate doar de fraze ca „așa trebuie”, „nu e bine să”, „e bine să”.

Perioada sarcinii, considerată de Arnold van Gennep⁴³ drept una de prag, este urmată de riturile de integrare a femeii din nou în societate, acum în postură de mamă, și alături de noul născut suferă un proces de trecere. Și alți cercetători, cum ar fi J.G. Frazer și E. Crawley, vorbesc despre rituri de reclusiune practicate în timpul sarcinii, despre tabuurile din timpul sarcinii, în special alimentare sau și despre riturile de purificare, în care se ridică tabuurile⁴⁴. Nerespectarea riturilor de tip tabu și de contagiune au consecințe serioase în dezvoltarea fătului și a mamei. Referindu-se la zona Munților Apuseni, Teofil Frâncu, și George Candrea⁴⁵ vorbesc despre naștere și importanța ei în satele moțești, chiar dacă în studiul lor se opresc la etapa de după venirea pe lume a copilului. Astfel, ni se comunică faptul că după naștere, copilul moșului trebuie să treacă printr-o serie de „formalități” și „Lucrul cel d-întâiu este să-i dee o linguriță cu

---

⁴³ Vezi Arnold Van Gennep, *Riturile e trecere. Studiu sistematic al riturilor de poartă și de prag, de ospitalitate, de adopție, de sarcină și de naștere, de copilărie, de pubertate, de inițiere, de ordinație, de încoronare, de logodnă și de căsătorie, de funeralii, de anotimpuri etc.*, traducere de Lucia Berdan și Nora Vasilescu, studiu introductiv de Nicolae Constantinescu, postfață de Lucia Berdan, Iași, editura Polirom, 1996, p. 47

⁴⁴ Vezi Ibidem

⁴⁵ Teofil Frâncu, George Candrea, *Op. cit.*, pp. 147-148.

unsoare de urs ca să poată rezista influenței ursitoarelor, care veghiază la căpătâiul lui și îi țin viitorul”⁴⁶. Cei doi autori amintesc de prima baie a copilului, în care se pun bani de argint pentru ca nou-născutul să rămână „nepătat ca argintul”, sau de faptul că i se pun copilului la cap uneltele de muncă ale moșilor „ca semn privitor la soarta ce îl așteaptă”⁴⁷, sau că străinii care vin în casa cu copil nou-născut trebuie să îi facă acestuia un dar, „ori cât de mic, de regulă în bani, căci altfel ar însemna că desprețuiește familia și în special pe mama copilului”⁴⁸.

Obiceiurile și practicile privind nașterea în comuna Vidra, respectă și ele cele trei mari etape în desfășurarea evenimentului, respectiv concepția și sarcina, numite preliminară, travaliul și nașterea, care sunt liminare, și ultima etapă, prima îmbăiere, considerată de agregare la structura socială sau postliminară.

Prin diferitele practici și obiceiuri întâlnite în zona Vidra, femeia însărcinată se protejează sau este protejată de orice rău, fie el personificat sau impersonal.

Astfel, o primă interdicție în cazul sarcinii prevedea ca femeia să nu își ascundă sarcina, deoarece se credea că pruncul va vorbi târziu sau va fi greoi la vorbă. Puține dintre interdicțiile la care era supusă gravida se mai cunosc astăzi în zona cercetată, și cele practicate încă, așa cum ar fi ca femeia gravidă să nu treacă pe sub sfoara de întins rufe, lucru care în alte zone ale țării avea drept consecință faptul că fătul ar putea avea cordonul ombilical înfășurat; sau faptul de a nu lua acele fără ață în ele, deoarece copilul s-ar putea naște orb sau surd, fie nu li se mai cunoaște semnificația, fie nu se mai știu acțiunile ce ar putea împiedica acest lucru, ce ar putea proteja femeia însărcinată. S-au păstrat aproape la modul general interdicții legate de comportamente în societate, precum faptul de a se mira de defectele oamenilor care pentru că se pot transmite la copil; interdicția de a purta fructe, flori sau lemne în șorț; de a purta mărgelă, sau alte podoabe întrucât se va naște copilul cu pete; interzicerea de a lua pisica în brațe; sau să privească mortul la înmormântare; interdicția de a merge la circ sau la film deoarece copilul va fi urât etc. Tot pentru protecție, dacă femeie gravidă avea poftă de o mâncare anume trebuia să ceară pentru a nu pierde sarcina.

Pentru a evita sarcina dublă, femeii gravide i se interzicea să mănânce fructe legate, deoarece gemenii erau greu de crescut în zonele sărăcicioase și izolate de munte, și legau femeia de casă. pentru a evita sarcina dublă.

---

⁴⁶ *Ibidem*, p. 147.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

În ceea ce privește aflarea sexului copilului, în timpul sarcinii, în zona Vidra se știe destul de puține lucruri, majoritatea femeilor afirmând că aflai sigur ceea ce era copilul abia la naștere. Se mai făceau unele presupuneri, plecând de la forma burții, de la forma buzelor, după locul în care femeia simțea că se află fătul etc. De exemplu, dacă forma burții era ținută se spunea că femeia va naște un băiat, iar dacă forma burții era mai lată, se credea că femeia va naște fată. O altă practică presupunea oferirea gravidei unui ac învelit într-o hârtie și dacă prindea vârful acului naștea băiat, iar dacă îl prindea de ureche, fată; alte predicții erau legate de culoarea tenului, care dacă era pătat indica nașterea unei fete, iar dacă tenul era curat, făcea băiat; mai exista obiceiul ca femeii însărcinate să i se presare sare în cap și să se urmărească în ce zonă se prelinge aceasta, și dacă sarea rămânea de brâu în jos era fată, iar de brâu în sus era fecior.

Despre practicile de influențare a sexului copilului s-au păstrat foarte puține date, una dintre credințe fiind legată de conceperea copilului în funcție de forma lunii, la lună plină procreându-se fată, iar la cai nou era băiat. De asemenea, mai existau câteva obiceiuri practicate la nuntă, cum era ca șlaiărul, voalul să îi fie pus miresei pe cap de către o femeie ce a născut deja fecior, sau introducerea miresei într-un ciubăr și îi pui cepul, pentru a avea băiat, sau aruncatul cu grâu peste casă semnifica, de asemenea, fertilitate.

Nașterea în zona Vidra presupunea o serie de riscuri, în primul rând datorită izolării în care trăiau femeile din cătune. De cele mai multe ori acestea nașteau singure, nesupravegheate de nimeni, rar având posibilitatea de a fi transportate la moașă, sau ajutate de vreo vecină. Rituri sau obiceiuri de ușurare a nașterii, în prezent, nu se cunosc în această arie geografică. Astfel, femeia gravidă, când „o luau poruncile”, naștea „acasă”, de obicei jos, pe pământ, „pe podu’ căsii”. În timp a apărut obiceiul de-a se chema o femeie pricepută, sau să se meargă la moașă și apoi la spital, astfel evitându-se decesul copilului sau chiar al mamei.

Nu se știe de unde a fost preluat obiceiul, sau ce fel de reminiscență este, însă nașterea pe pământ este echivalentă după van Gennep cu o integrarea a copilului în lumea cosmică, în principalele ei elemente⁴⁹.

În funcție de cum se nașteau copiii, mai ușor sau greu, ziua sau noaptea etc., și în Munții Apuseni exista credința că se puteau stabili anumite trăsături de caracter ce urma să le dobândească și să le demonstreze de-a lungul vieții. De exemplu, dacă un copil se naștea ziua se credea că va fi harnic, ascultător, muncitor, iar dacă se naștea noaptea se credea că va fi

---

⁴⁹ Arnold van Gennep, *Op. cit.* p. 66.

somnoros. Dacă venea pe lume plângând, despre acel copil se spunea că va fi rău de gură sau tot flămând.

Momentul de prag nu se încheie odată cu nașterea, întrucât revenirea la viața de dinainte se face treptat, trecând prin alte ritualuri și alte tabuuri alimentare și de alt fel.

Același Arnold van Gennep consideră că nu doar femeia gravidă este supusă unor anumite ritualuri ci și copilul, care, prin naștere, preia de la mamă starea de impur ceea ce conduce supunerea lui la unele rituri de separare, de prag și de integrare. O primă separare se efectuează prin tăierea cordonului ombilical. Bucata de cordon ombilical, care se uscă și cade singură după o perioadă de timp este încărcată cu valențe magice, ce pot influența soarta copilului și de aceea trebuie fie îngropată, fie păstrată de către o rudă apropiată sau chiar de către copil, care se poate juca cu acea bucată de cordon „pentru a evita orice diminuare a personalității sale sau ca nimeni să nu și le însușească”⁵⁰. În privința buricului, deși nu au existat locuri specifice sau obiceiuri bine stabilite de păstrare a lui, sau cel puțin nu s-a păstrat informația, acesta avea și în Vidra un rol important și era păstrat sau dat copiilor să se joace cu el. Partea uscată, căzută, a buricului semnifică legătura cu mama și indică starea de născut și fetus, legătura dintre lumi, despre lumea de aici și lumea de dincolo unde se află informații despre viitor. Aruncarea sau pierderea cordonului ombilical uscat de către copil semnifică ruperea legăturii de până acum avută cu mama și integrarea lui în societate sau în lume.

La tratamente asemănătoare este supusă și placenta, care este îngropată, ca mijloc de protecție, „căci marchează o separare”⁵¹. Aceste rituri sunt considerate simpatetice și au rolul de a pregăti copilul pentru „o mai bună utilizare a membrilor sale, a forței și a dexterităților”⁵². Ca și în alte arii geografice ale Ardealului, placenta se îngropa în locuri ferite, neumbrate, sau la baza unui pom roditor sau între flori, dacă cel născut era fetiță, pentru a nu fi găsită și utilizată la farmece și alte lucruri necurate.

Orice rit în care se taie ceva este un rit de separare, aici intrând, pe lângă tăierea cordonului ombilical, prima tăiere a părului, prima îmbrăcare etc., acestea fiind necesar urmate de rituri de integrare, cum ar fi alăptarea rituală, botezul, apariția primului dinte etc.

---

⁵⁰ Vezi Arnold van Gennep, *Nașterea și copilăria. Tăierea cordonului ombilical – Unde stă copilul înainte de a se naște – Rituri de separare și de integrare – India, China – Darea numelui – Botezul – Prezentarea și expunerea la soare și la lună*, în *Op. cit.*, p. 56

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Ibidem.*

Prima baie comportă și ea simboluri ritualice, întrucât, pe lângă utilitatea igienică, este un rit de purificare, este un rit de denominație însoțit de diverse practici augurale. Prin spălare, pruncul se curăță de tot ce ține de lumea intrauterină și odată scos din apă devine un prunc fără păcate. Apa se prepara cu grijă, pentru a nu opări copilul, și se puneau în prima baie flori și diverse obiecte, precum flori (busuioc, trandafiri, bujori), bani, cercei, fuior, apă sfințită etc, existând și unele interdicții cu privire la locul și timpul în care era aruncată apa de la baia copilului.

În lipsa unei mese speciale de înfășat, copilul era așezat pe masă, fără a se mai cunoaște semnificațiile acestui gest, cunoscut în alte zone ale Ardealului, deoarece femeile din zona Vidra, greu încercate în viața lor de zi cu zi, au încercat să își ușureze traiul, să își ușureze nașterea și îngrijitul copiilor prin lucruri cât mai practice, pierzând semnificația lor ancestrală.

Arnold van Gennep consideră că orice perioadă liminară în care intră copilul după naștere, indiferent cât durează ea, este un rit de trecere⁵³. Recluziunea femeii după naștere și a copilului durează, în general 40 de zile, o perioadă, de altfel, pomenită și în *Biblie*, în care femeia și copilul trec printr-o serie de ritualuri, care însă nu se opresc în această perioadă de timp ci, cel puțin în cazul copilului, continuă câțiva ani. Este vorba de prima baie, reintroducerea mamei în societate familială, dar și a copilului prin ritul de denominație, perforarea urechilor în cazul fetelor, alăptatul, primul tuns, primul mers etc. Riturile de denominație au rolul de a individualiza copilul și de a-l integra în societate, fie în cea a familiei, fie în cea generală, integrare însoțită, de obicei, de o petrecere.

Atât mama cât și copilul sunt considerați a fi impuri și sunt supuși unor interdicții, până la dezlegarea mamei de către preot prin moliftă și botezarea copilului. Molifta avea în vechime un caracter magico-religios, iar în zilele noastre a primit un caracter modern. Molifta i se citea mamei la 6 săptămâni după naștere și prin acest ritual se ridicau majoritatea interdicțiilor, și în special cele de ieșirea din curte și de reluare a lucrului în gospodărie. Erau și cazuri speciale, când lăuzele erau singure, fără ajutor, izolate în cătune, situație în care se deplasa preotul pentru a dezlega femeia ca să se poată ocupa de treburile casei pentru a supraviețui atât ea cât și copilul. Botezul este văzut ca un rit de purificare sau ca un rit cathartic, un rit de separare de lumea veche,

---

⁵³ Vezi Arnold van Gennep, *Op. cit.*, p. 57

profană, impură și în același timp un rit de integrare prin care copilul „nu numai că-și pierde o calitate, dar și obține o alta”⁵⁴.

În perioada celor șase săptămâni până la botezul copilului, mama trăia majoritatea timpului în casă sau prin curte, alături de copil, fără a presta munci grele sau solicitante, fiind supusă unor interdicții. Ea nu avea voie să iasă din curte, să meargă în grădină, să scoată apă din fântână, să ridice greutate, să frământa pâine etc., pentru a nu produce disfuncții în mersul natural al lucrurilor și al naturii.

Vizitele erau destul de rare în zona cercetată, datorită geografiei locului reducându-se la cele efectuate de rudele apropiate sau nași. Aceștia puteau aduce daruri atât copilului cât și lăuzei, în general mâncare, și trebuiau să se supună și ei unor obiceiuri sau interdicții cu scopul de a proteja noul născut și mama. Dintre acestea amintim „banii de somn” puși copilului sub cap care ar fi, credem noi, o reminiscență a unui rit de protecție. Copilul era protejat prin diferitele daruri ce i se aduceau, iar prin darul amintit păstrându-se ideea de protejare a somnului.

Femeile din Vidra nu mai cunosc fenomenul pierderii lactației prin mergerea în altă casă, în perioada cu interdicții. Pentru a avea lapte sau pentru a spori lactația, să poată hrăni copilul atât cât avea el nevoie, femeile din Munți Apuseni consumau multe lichide, apă, lapte, ciorbe, care aveau acest rol.

Prin diferite practici copilul nebotezat trebuia ferit de „rele” și era protejat de membrii familiei prin faptul că nu era lăsat în această perioadă nesupravegheat, că nu era lăsat niciodată cu o altă femeie care nu era membră a familiei, sau mai era credința că noul născut nu trebuia să fie atins de apă mai multe zile, sau hainele lui erau lăsate afară la uscat doar în timpul zilei. Cea mai întâlnită practică de protecție era protecția contra deochiului ce se realiza prin „scuipatul de deochi”, sau i se lega copilului la mână o ață roșie, ce o purta până creștea mai mare, ori, i se mai puneă copilului o urzicuță la piciorul stâng, în pantof. Noul născut nu trebuia lăsat nesupravegheat ca să nu-l „apuce striga”, însă, pe lângă conotațiile magico-religioase, exista și un motiv practic, vital, și anume faptul că animalele sălbatice, sau chiar .i cele din propria gospodărie, puteau mânca copilul.

Tot un soi de protecție i se oferea copilului când se îmbolnăvea, prin remedii pe măsură. I se dădeau diverse ceaiuri, era uns cu substanțe considerate tămăduitoare, i se aplicau cataplasme în tălpi pentru febră sau era chemată o țigancă ce știa să descânte și care avea un os de lup pe care

---

⁵⁴ *Ibidem.*

îl ardea și administra copilului cenușa respectivă, pentru a-l vindeca de „dupare”, iar descântecul era efectuat pe pragul casei, „cu un picior în casă și unul afară”. Spunea „Ieși dupare afară din cap, de sub cap, din mâini, de sub mâini, din ochi, de sub ochi, , din limbă, de sub limbă, din dinți, de sub, dinți, din toate mădularele lui, te du în munte unde cocoș nu cântă, unde pasăre nu ciripește și ieși de la copilul meu și-l fă luminat ca lumina soarelui”.

Botezul, cel mai important ritual creștin ce vizează încreștinarea și introducerea noului membru în societatea din care face parte, se săvârșea în biserică unde copilul era dus de către nași, care îndeplinesc ca și la nuntă rolul de părinți spirituali, apoi îl înapoiau mamei, care, dezlegată și ea, putea să se întoarcă la viața normală de dinainte de naștere. În cazuri speciale, dacă copilul era bolnav, pentru a nu muri nebotezat, acesta putea fi botezat mai repede. Mai semnalăm faptul că în unele cătune din Vidra exista obiceiul ca botezul să se efectueze imediat după naștere, la câteva zile, datorită condițiilor grele de trai ce puteau provoca moarte prematură a copilului, ceea ce era considerat un păcat.

În comuna Vidra nu s-au păstrat obiceiuri speciale în ceea ce privește întoarcerea acasă cu copilul după ce a fost botezat. Adus acasă după ce a fost botezat, copilul este lăsat să doarmă și părinții împreună cu nașii iau prânzul. Urma și un schimb de daruri, uneori simbolic. Nu s-a mai păstrat nici obiceiul de a se face n colac mare, cu această ocazie, pe care l-am aflat de la bătrâni.

Puține femei din comuna Vidra afirmă existența ursitoarelor, acestea fiind asemănată cu niște femei ce veneau la ușa femeii ce urma să nască și îi spunea care va fi soarta copilului. Însă, de teamă ca predicțiile să nu fie negative, oamenii se fereau a afla ursita copiilor.

Teofil Frâncu și George Candrea spun că în vechime ursitoarele erau așteptate de moți în săptămâna în care s-a născut copilul, „în serile fără soț, a treia, a cincea și a șaptea seară”. Unii oameni cred că ursitoarele sunt trei fete, iar alții că ar fi douăsprezece. „Ursitoarele sunt cu furca în brâu și precum rup firul așa curmă și zilele omului. Una îi hotărăște anii vieții, alta frumusețea, a treia bogăția sau sărăcia, glorie sau robie”⁵⁵, spun cei doi cercetători. Cuvintele ursitoarelor sunt auzite de moașă, când iese afară să arunce apa în care a scăldat copilul.

Căsătoria și întemeierea unei familii este cea mai importantă schimbare de categorie socială, „deoarece antrenează pentru cel puțin unul din soți o schimbare a familiei, /.../ a satului, /.../; uneori, proaspăt căsătoriții vor locui într-o casă nouă. Schimbarea de domiciliu este marcată

---

⁵⁵ *Ibidem.*

prin ceremonii, riturile de separare jucând în acest caz un rol esențial în respectiva trecere materială”⁵⁶, ne spune Van Gennep.

Credințele și practicile rituale legate de nuntă sunt mult mai spectaculoase și urmează scenarii bine definite și respectate. Evenimentul este foarte bine organizat, este receptat ca fiind pozitiv și este așteptat cu plăcere. Mai mult, dată fiind geografia zonei Vidra, cum locurile în care oamenii munceau și se adunau laolaltă sau ocaziile oferite de marile sărbători, sau când coborau în așezările din văi spre mori, pive sau târguri, erau mai rare, nunțile erau cu atât mai mult așteptate.

Considerăm căsătoria un ansamblu complex de ritualuri și obiceiuri tradiționale care nu se oprește strict la ceremonialul legat de eveniment ci are o fază premergătoare, prenupțială, și una de integrare a mirilor în comunitate conform noului statut social, aceea separare de care vorbește Arnold Van Gennep. Nu în ultimul rând, o nuntă are și importanță economică, ce constă în zestrea primită de miri, ce poate fi și negociată, în darul primit de la participanții la ceremonial, dar mai constă și în forța de muncă ce urmează a se aduce în casă sau ce se poate pierde, de cealaltă parte.

Astfel, dintre **practicile premaritale** întâlnite în zona Țării Moșilor amintim în primul rând selectarea perechilor de miri. Tinerii trebuiau să aibă o anumită vârstă, în caz contrar trebuind o dispensă specială de la Primărie. Apoi, ca să poată supraviețuii traiului greu din Munții Apuseni, tinerii erau instruiți în treburile ce țin de gospodărie, erau pregătiți pentru o viață independentă, de multe ori izolată și pentru a putea trece cu ușurință de la o stare la alta. Astfel, o fată trebuia să știe să toarcă, să țesească, să facă pâine în cuptor, să facă de mâncare. Mai trebuia să știe să dea mâncare animalelor din curte, mari și mici. Băiatul trebuia să știe, în primul rând, „tainele plugului”. Apoi, fata trebuia să aibă zestrea gata iar flăcăul ar fi trebuit să aibă casa ridicată. Din păcate, datorită sărăciei din zona despre care vorbim, foarte rari erau feciorii care își permiteau o casă a lor, și după căsătorie tinerii locuiau o vreme cu părinții lor.

Unirea în taina căsătoriei depinde de soarta omului, de ursita fiecăruia. Fetele care nu și-au întâlnit ursitul se numesc „stătute”, sau „fete-n păr cosiță albă”, sau „tomnatice”. Ele nu se pot mărita fie că încă nu li s-a născut ursitul, fie că le-a murit. Chemarea ursitei sau descoperirea

---

⁵⁶ Arnold Van Gennep, *Riturile e trecere. Studiu sistematic al riturilor de poartă și de prag, de ospitalitate, de adopție, de sarcină și de naștere, de copilărie, de pubertate, de inițiere, de ordinație, de încoronare, de logodnă și de căsătorie, de funeralii, de anotimpuri etc.*, traducere de Lucia Berdan și Nora Vasilescu, studiu introductiv de Nicolae Constantinescu, postfață de Lucia Berdan, Iași, editura Polirom, 1996, p. 107

ei se putea face prin farmece, descântece, prin vrăji, prin apelul la preot care deschidea *Pravila*, sau prin alte practici cum era coca din făină coaptă pentru ziua bobotezei, sau firul de busuioc luat din mănunchiul cu care efectua preotul stropirea casei, ce se puneau sub pernă pentru visarea ursitului.

Locurile în care se întâlneau tinerii erau variate. Teofil Frâncu și George Candrea, în volumul *Români din Munții apuseni (Moșii)*, spun că fetele și feciorii din satele învecinate se cunosc la joc și se vizitează între ei toată vara, dacă se împrietesc. Cunoștințe între tineri se mai fac la târguri, unde merg îmbrăcați frumos, „îmbrăcați sărbătorește, ca să se întâlnească și să-și petreacă”⁵⁷. Cunoștințe între tineri se mai fac la târguri, „la joc” în sat, la horă, la alte nunți sau petreceri organizate, la biserică, la magazin, în locurile de pășunat etc., altele, rudele apropiate sau părinții fiind cei ce le făceau tinerilor cunoștință, deoarece în Vidra se obișnuia, în trecutul mai îndepărtat, ca părinții să hotărască cu cine își căsătoreau copiii, aceștia trebuind să se supună.

Astfel, dacă îi plăcea o fată, băiatul prelua inițiativa și vizita fata acasă și cerea permisiunea părinților de-a se întâlni și de-a o scoate la joc. Acest eveniment se numea „**pețit**” și tânărul își alegea și un însoțitor care îl ajuta, mijlocind pe lângă el pe lângă părinții alesei sale. Regula era ca fată să fie acasă, întotdeauna, înainte de asfințitul soarelui.

După ce tinerii se cunosc suficient, se înțeleg și cad de acord să se întâlnească, băiatul o anunță pe fată că urmează să vină cu părinții în pețit, iar perioada de la anunț până la vizita propriu-zisă, numită în unele zone „**săptămâna oarbă**”, este folosită de viitoarea mireasă pentru negociere sau pentru a-și convinge părinții, sau altele pentru ca părinții să convingă fata să accepte căsătoria, apărând uneori și certuri și mari neînțelegeri. Adevăratul pețit are loc la săvârșirea evenimentului numit „**mersul pe vedere**” care are un caracter organizatoric și în satele Munților Apuseni și nu se prea întâlnesc formule, practici rituale sau gesturi magice sau de alt fel. Cu această ocazie se stabilește data nunții, zestrea ce o vor primi tinerii, se vor alege nașii și locul unde vor sta aceștia după nuntă. În situațiile în care părinții nu erau de acord cu căsătoria, tinerii puteau alege să „fugă” de acasă, până aceștia le-ar fi dat acordul.

Logodna sau „credința”, eveniment religios foarte important, în zona Vidra a căpătat o altă semnificație, și se rezuma la „punerea pe tablă” la Sfat a tinerilor, sau „pusul zilelor”, pentru o perioadă de 8 sau 12 zile, un obicei foarte vechi, păstrat în toată regiunea Transilvaniei, probabil o practică apărută din lipsa unei evidențe clare a populației. În această perioadă, dacă

---

⁵⁷ Teofil Frâncu și George Candrea, *Op. cit.*, p. 149.

cineva știa ceva ce ar fi putut împiedica săvârșirea cununiei, cum ar fi, de exemplu, faptul că tinerii erau rude, o putea face. Dacă, totuși se dorea în continuare căsătoria, chiar dacă tinerii erau rude, părinții puteau obține de la protopop „o dezlegare”. Evident, înaintea săvârșirii cununiei în biserică, tinerii aveau datoria de-a se spovedi și împărtăși.

Cum fetele erau foarte bine „păzite” de părinți, cazurile în care mireasa să fie însărcinată înainte de cununie erau extrem de rare. Deși nu se cunosc astfel de situații în comuna Vidra, totuși Teofil Frâncu și George Candrea vorbesc de „cununia la salcie”, care se practica în zona Munților Apuseni, în cazul fetelor însărcinate necununate. „Prin unele sate din munți, ne spun aceștia, mai demult, exista și obiceiul că dacă o fată mare era însărcinată, două femei mai în etate o luau și o duceau la un gard sau la o salcă. Aici după ce îi împloteau părul ca la neveste și învelind-o se întorceau în jurul ei zicând de trei ori: «Cunună-să roba lui Dumnezeu N.N. cu gardul sau cu salcia». De aici venea vorba că cutare, sau cutare fată a fost cununată la salciă”⁵⁸.

În ceea ce privește nunta, putem spune că, dată fiind geografia locală, cu relativ puține îndeletniciri agricole, și datorită ocupațiilor specifice zonei, locuitorii din satele de munte nu erau condiționați în alegerea zilei sau a anotimpului pentru organizarea evenimentului. După fixarea datei, se trecea la alegerea muzicanților, care aveau un rol important în cadrul nunții, a vornicului și a nașilor, precum și la invitarea participanților, nunta fiind vestită „din gură-n gură”. Nașii erau aleși în funcție de grade de rudenie, pe prietenii sau pe avuția și omenia de care dădeau dovadă, și erau persoane importante în cadrul alaiului și între ei și mirii se stabileau legături extrem de puternice, considerate ca și acelea de rudenie, fiindcă între fii nașilor și fii mirilor nu se putea oficia, ulterior, căsătorii. Pe lângă staroste și muzicanți, la reușita nunții participă și bucătăreasa sau „socăcița”, cum se numește ea în comuna Vidra, împreună cu ajutoarele ei. Dintre alte obiceiuri petrecute înaintea nunții, relativ puține păstrate în Munții Apuseni, amintim jocul din duminica de dinaintea nunții, când se putea anunța viitoarea cununie.

Nu s-a păstrat nici obiceiul de-a trimite „chemători” costumați prin sat, această sarcină rămânând în seama mirilor și a părinților acestora, care vesteau nunta „din gură-n gură”, simplu, neversificat.

În comuna Vidra vornicul se numea „zvornic”, cu o interesantă trimitere spre zvon, credem noi, dacă ar fi să facem o legătură cu geografia locului, cu casele răsfirate pe culmi și dealuri, unite din punct de vedere comunicațional doar prin misterul „zvonului”. O altă explicație

---

⁵⁸ Teofil Frâncu, George Candrea, *Op. cit.*, p. 171

ar fi că vornicului din partea mirelui i se spunea zornic, iar cel din partea miresei se numea vornic. Acesta era un personaj important în cadrul petrecerii deoarece stabilea și organiza momentele nunții, cum ar fi plecarea alaiului, sau ordinea în care se serveau mâncărurile. Vornicul știa strigături, orații de nuntă, zicători, vorbe de duh și, mai ales ritualul, desfășurarea nunții.

Putem spune că nunta, în general, este un ritual cu gesturi semnificative și procesiunea ce o presupune are valențe magico-religioase, lucru ce o apropie de spectacolul teatral, cu originile în misterele grecești, însă în zona Vidra au rămas prea puține semnificații, ritualul și-a pierdut semnificația, chiar dacă unele gesturi, fără a se mai ști de ce, se practică.

Nunta propriu-zisă începea dimineața, când fetele, feciorii și nașii mergeau la casa mirilor. Mult mai târziu a apărut obiceiul ca mirele să plece cu alaiul după nași.

În comuna Vidra nu am găsit ritualuri specifice în ceea ce privește îmbrăcatul mirilor, sau alte pregătiri cum ar fi bărbieritul mirelui, dar era un aspect important căruia i se acorda atenție deosebită. Nu avem cunoștință nici dacă existau cântece specifice sau alte rostiri speciale pentru aceste momente ale îmbrăcatului, mai ales că bătrânii cu care am stat de vorbă nu-și mai amintesc de acestea, decât foarte vag. Astfel, mirii sunt ajutați de prieteni sau de nași să se îmbrace, hainele lor fiind costumul popular specific. Cununița era confecționată din grâu, din plante de sezon, din hârtie creponată sau voal, în funcție de sezon. Părul miresei era împletit în codițe, de către nănașa, sau de vreo femeie pricepută. În timpul îmbrăcatului mirilor li se puneau sare, busuioc sau urzică în pantofi, și miresei busuioc în sân, pentru a fi apărați de „intervenții” negative dar și pentru a-și influența destinul. În perioada industrializării se va face trecerea de la costumul popular la alte haine.

În Ardeal se întâlnea obiceiul ca nașii să aducă cu ei trei colaci, unul, numit „colacul miresei” fiind echivalentul tortului miresei, care era împărțit nuntașilor, însă nu și în Vidra, sau cel puțin nu s-a păstrat, a rămas cvasicunoscut în Vidra. De acești colaci și de „pupăză” pomenesc și Teofil Frâncu și George Candrea.

În vechime, alaiul pornea spre casa miresei cu vornicul în frunte, călare pe un cal mic, împodobit cu panglici roșii, și însoțit de colăcari și de cei care purtau „pupăza”, un colac împletit, lung de vreo jumătate de metru, pe care îl împărțea mireasa fetelor de vârsta ei. În alai urma nașul, mirele și alți invitați, toți călare, mai ales dacă mirele era „fruntaș”. Apoi venea carul care ducea cuscrii, nașa, și lăutarii. Carul era tras de opt sau doisprezece boi împodobiți cu năframe și colaci, mânați de patru sau șase „pogănici” cu biciuri lungi de piele cu care pocnesc ca

trăsnetul”⁵⁹. În timp, ceremonialul se simplifică la maxim, alaiul umblând pe jos. Eventual, dacă distanțele erau prea mari, se alegea căruța sau calul, sau iarna sania. La fel se întâmplă și cu dialogul dintre alaiul mirelui și cel al miresei, care comportă o serie de simplificări. Se păstrează, totuși, câteva probe la care este supus mirele, ajutat de vornic, cum ar fi legarea drumului, a porților, sau schimbatul miresei, care este asemenea unei probe a recunoașterii, ca în basmele românești.

Frâncu și Candra povestesc că la intrarea în curtea miresei mirele trebuia să împuște o oală cu cenușă atârnată în vârful „ciuhii”, și nu era lăsat să intre în casă deoarece acolo ar fi „șapte bătrâni, cari fac judecată și nu-i putem sminti de la lucrurile lor”⁶⁰. I se scotea, însă, o fetiță între patru și șase ani, ori o babă, sau, surorile miresei. Ca în basmele românești abia a tria oară i se aduce adevărata mireasă, dar care este încredințată nașului, până la biserică unde are loc cununia. Din toate obiceiurile legate de despărțirea miresei de vechea ei familie, s-a păstrat doar un cântec, *Ia-ți mireasă ziua bună*.

La biserică, mirii erau așteptați de preot, care oficia cununia religioasă. După cununie, mirii ieșeau împreună din biserică, moment încărcat de practici rituale, unele fertilizatoare, altele destinate stabilirii ordinii sociale în familie. De exemplu călcatul pe picior, sau trecerea pragului la intrarea sau la ieșire din biserică. De acolo, se pleca la casa mirelui unde avea loc petrecerea de nuntă sau ospățul, și acestea însoțite de unele obiceiuri a căror semnificație s-a păstrat parțial. De la vidreni aflăm că pe drum, de la biserică până la casa mirelui, cei patru vilfeii, îmbrăcați în costum popular, jucau, în vreme ce vornicul și nuntașii chiuiiau și făceau glume la adresa mirilor și a părinților. La petrecere, invitații sunt întâmpinați de socăcițe, existând strigături specifice pentru acest moment.

În vechime oamenii se așezau la masă în funcție de poziția socială avută în sat, și uneori, în deschiderea nunții, în zona Vidra se obișnuia ca mireasa să împartă pâine invitaților, obicei întâlnit și în alte zone ale Transilvaniei, care echivalează cu împărțitul colacului de către mireasă. Există, de asemenea, obiceiuri legate de felurile de mâncare servite, de băutură, de dansul mirilor, s-au păstrat obișnuințe legate de dansul miresei, sau acelea de desfacere a cocului și învelitul sau gogitul miresei, care apoi este adusă la mire drept nevastă nouă.

---

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 161.

Nunta făcută acasă se desfășura în două camere, un spațiu destul de restrâns unde nu încăpea prea multă lume, și jocul se făcea în șură. Petrecerile puteau fi organizate și în șopru, unde se amenajau mese lungi și bănci, iar pereții se împodobeau cu covoare țesute în casă.

După ce nuntașii își găseau locurile la masă, începea petrecerea de nuntă cu o rugăciune rostită de preot, dacă era acolo, de naș sau vornic. În vechime oamenii se așezau la masă în funcție de poziția socială avută în sat, mirele își ținea pălăria pe cap, iar miresei i se așeza pe scaun o bucată de pânură albă de lână, pentru ca copiii să-i fie „albi ca lâna și blânzi ca oia”⁶¹.

Meniul servit la nunți varia destul de puțin, fiind compus din lașcă, friptură, sarmalele, și la final prăjitură, iar pentru băut se servea vin și mai ales țuică. Dimineața se servea o zamă acră, și nunta putea continua până după masa târziu.

Informații legate de „descântatul la găină” am găsit puține, obiceiul fiind des întâlnit în Ardealul de nord, însă acesta s-a practicat în Munții Apuseni, Teofil Frâncu și George Candrea amintind de strigătura specifică numită „La găina friptă”.

La o anumită oră a petrecerii avea loc desfăcutul cocului miresei și legarea capului cu o năframă, lucru ce îi conferea statut de nevestă. De obicei nănașa era aceea care desfăcea părul miresei, îi prindea cosițele sus pe cap și îi lega baticul, fiind semnul că odată devenită nevestă, nu mai avea voie să poarte părul pe spate. Se pare că acest obicei exista și mai demult, ușor diferit de cel contemporan. În vreme ce vornicul aduna cinstea de la nuntași, fetele duceau mireasa în „cămară” și o „gogiaiu”, ne spune Teofil Frâncu.

După cum observăm, acest cântec rostit cu multă părere de rău este similar cu cântecul de despărțire al miresei de casa părintească, însă aici fiind vorba de finalul nunții. După acest cântec, nașa se întoarce cu mireasa în camera petrecerii și o prezintă drept nevestă.

Datele găsite despre durata petrecerii de nuntă variază. Unii informatori își amintesc că nunta dura puțin, din jurul amiezii, de când se ieșea de la biserică, de la cununie, până seara. Alții spun că dura până a doua zi dimineața, sau, după alții, nunta dura și câte două zile, mai ales dacă începea sâmbăta.

În unele lori se obișnuia ca a doua zi o parte din nuntași, în special rudele, să se adune din nou la locul petrecerii pentru prânzul miresei, sau „zama acră”, dar nu se mai dădeau alte petreceri.

---

⁶¹ *Ibidem*, p. 167.

Zestrea, un lucru important în mersul căsătoriei a doi tineri, este oferită fetei de către părinți, și era stabilită la „mersul pe vedere”. Se ofereau obiecte practice utile în gospodărie, animale, pământ, diferite sume de bani, chiar case, fiecare în funcție de averea pe care o posedea. Zestrea era dusă cu calul sau cu boii la casa mirelui, cu câteva săptămâni înainte de nuntă, sau în ziua nunții, pentru ca oamenii din sat să poată vedea încărcătura de pe cal. În noaptea nunții, tinerii mai primeau de la participanți bani și diferite obiecte, în funcție de posibilități.

Organizarea nunților în zona Vidra nu urmărea un câștig imediat, ca în zilele noastre, fiind un scop secundar, valoarea darurilor adunate la nuntă având o valoare simbolică, lucru ce nu conducea la implicații privind participarea. Când nunta a devenit mult mai importantă din punct de vedere financiar, implicațiile sociale scad, fiindcă se urmărește un mic profit pe care tinerii să îl valorifice.

Multe obiceiuri efectuate după nuntă nu s-au păstrat în Vidra, dar se practică încă vizita la nași efectuată de către fini, în prima duminică de după nuntă, unde sunt chestionați cu privire la săvârșirea actului nupțial. Acest obicei poate fi o urmare modificată a unuia întâlnit la Teofil Frâncu și George Candrea, numit „calea întoarsă” sau „calea prea-mare”, fiind vorba de vizitarea părinților miresei după șase săptămâni, mai exact în a șasea duminică de la cununie.

Ultimul capitol al tezei noastre tratează ritualul de înmormântare și credințele circumscrise morții în zona Vidra.

Moartea, eveniment neplăcut pentru orice societate umană, în comuna Vidra este privită ca un dat al firii, ceva de la care nu are nimeni scăpare. Trecerea din ființă în neființă este un moment dureros pentru oricine. În mentalitatea tradițională românească durata omului pe pământ este stabilită încă de la nașterea sa, lucru ce explică utilizarea expresiilor de tipul „așa i-a fost scrisa”, „așa i-a fost datul” sau „așa i-a fost soarta”. Sentimentul de nimicire provocat de dispariția fizică a cuiva este generat în primul rând de faptul că defunctul nu mai participă activ la interacțiunile sociale. Viața este asemănată de moți unei flori de câmp cu trei perioade, nașterea, înflorirea și moartea.

Lumea cealaltă poate fi reprezentată prin negarea lumii celor vii. Cele două lumi pot fi comparate în termenii contrastelor spațiale și temporale care structurează cultural organizarea socială a celor vii. Dacă în lumea noastră ciclul vieții este marcat de trecerea timpului, de producția și reproducția socială petrecute în acest cadru, prin contrast, lumea morților este caracterizată prin stagnarea opusă mișcării și creșterii, opusă oricărei evoluții. În toposul aceasta

din urmă care poate fi doar imaginată, predomină liniștea spirituală iar timpul este etern, neschimbător. Lumea ființele umane vii este compusă din sate, orașe, din locuirea în case, în vreme ce lumea morților este adânc ascunsă în pământ, morții locuind în gropi, în cimitir.

Forma mediată de comunicare adică versurile, pomenile, visele sunt constituite și dotate cu sens doar de către cei vii. Ocupantul este închis înăuntru, în sicriu, pentru vecie, vizitatorii rămân afară pentru tot restul vieții, nu există nici o posibilitate de schimb direct. Moartea neagă viața sub toate aspectele ei importante.

Moartea și ritualurile înmormântării sunt strâns legate de concepția omului despre univers și despre lume, fiind evenimente dramatice cu implicații existențiale profunde și complexe, atât privită ca experiență personală, cât și experiență a alterității. Moartea este cea care provoacă omul să se raporteze la lume, la locul său în societate și în univers, iar acceptarea ei vine odată cu conștientizarea și problematizarea ei. Tot ea, moartea, este cea care provoacă mereu, fiecare cultură în parte căutând soluții pentru „îmblânzirea” sau înșelarea acesteia, mai ales pentru cazurile în care ea nu survine în mod firesc, la o vârstă considerată potrivită.

Prin moarte, sufletul defunctului trece dint-o lume în alta, cele două luni netrebuind să se întrepătrundă în vreun fel, lucru ce determină ritualul să îndeplinească două roluri, să asigure trecerea sufletului dintr-o lume în alta și să-i protejeze pe cei rămași de intruziunile ulterioare ale lumii de dincolo în cea de aici.

Dintre ritualurile legate de familie, cel de înmormântare este cel mai încărcat de sacru și este cel mai spectaculos.

Moartea nu e privită cu liniște sau cu bucurie de nici o comunitate umană, lucru demonstrat de versurile funebre care arată că viața e părăsită cu greu și cu durere. Mentalitatea tradițional moțească asociază adeseori realitatea morții cu ideea de fatalitate. Iar acest lucru este normal, dat fiind faptul că trăiești lângă o persoană un anumit timp, ca apoi aceasta să dispară provocând durere și o stare greu de asimilat. Prin analiza rolului obiceiurilor, a ritualurilor și a tradițiilor ceremoniale, se poate surprinde cel mai valoros moment al culturii noastre populare care a oferit statornicie și demnitate, de-a lungul existenței sale, poporului nostru.

În zona Vidra nu am întâlnit multe credințe și obiceiuri privind prevestirea morții, sau păstrându-se doar câteva practici pregătitoare. Moartea în general dă de veste prin diferite semne atât celui care va muri, cât și rudelor apropiate, iar faptul că românii au crezut în semnele premergătoare morții este atestat de multiplele mărturii, atât folclorice cât și istorice sau literare,

care păstrează informații nealterate despre această credință. Semnele prevestitoare ale morții răspândite în Țara Moșilor sunt semnele cotidiene, visele rele, „inima rea”, stelele căzătoare, sau cântatul cucuvelei etc. Dintre visele rele amintim aluatul dospit, căderea în apă mare și tulbure, toate însemnând moarte.

Dacă în trecut, alături de evenimentele prevestitoare morții, mai existau diverse practici, cum erau ceaiurile, „unsul” cu alifii tămăduitoare, descântecul sau rugăciunile speciale, care ușurau trecerea, în special a bolnavilor grav, dar aceste practici au fost uitate și înlocuite cu serviciile spitalicești.

Obiceiul de a aprinde o lumânare muribundului s-a păstrat și în ziua de astăzi, chiar dacă nu se mai cunoaște explicația ritualică.

Primele momente după constatarea decesului, în lumea satului moșesc sunt importante pentru crearea condițiilor necesare defunctului pentru a să se separe de lumea în care a trăit. Gesturile bine cunoscute deja de închidere a ochilor și de aprindere a lumânării sunt practicate și în Vidra. Închiderea ochilor este un gest de „separare”, întrucât vederea este un simț esențial al individului, prin care cunoaște lumea în care trăiește, iar lumânarea, fie că îi este pusă în mână sau la cap are scopul de a călăuzi sufletul celui plecat prin cealaltă lume, a întunericului. Lumânarea, în creștinism, semnifică jertfa, prin capacitatea ei de a se topi.

Așezarea mortului pe pământ, chiar dacă azi și-a pierdut semnificația, echivala cu o reintegrare în natură, în cosmos, iar între spălutul și îmbrăcătul mortului și punerea lui în sicriu era o distanță de timp, care acum tinde să dispară.

Pregătirea casei pentru acest moment presupune închiderea sau acoperirea geamurilor și a oglinzilor, care au tot semnificația unor locuri de trecere spre alte lumi, și abia pe urmă se trece la următoarea etapă, spălarea mortului, un ritual cu valențe purificatoare. O semnificație anume a acestui obicei nu s-a păstrat în zona cercetată, însă se spune că e important ca mortul să fie cât mai curat. Apa în care s-a spălat mortul, și în Vidra, se aruncă la un pom sau în alte locuri ferite, existând și aici interdicția de a călca în acea apă. Obiectelor folosite la spălat, încărcate de sacru, devin periculoase, și se cere mânăuirea lor cu multă atenție, pentru a nu fi folosite în practici de magie. Spălutul, un ritual de separare, mai semnifică, pe lângă purificarea defunctului, ștergerea legăturilor cu lumea.

Hainele cu care se îmbracă mortul sunt de cele mai multe ori pregătite deja anume pentru acest eveniment, iar trecerea într-un eveniment de asemenea factură se va face cu haine „bune”, cu hainele cele mai frumoase, sau în funcție de starea financiară a familiei.

Obiceiul confecționării luminii mortului, specific în unele zone din Transilvania, nu este întâlnit în Vidra. În locul lumânării realizată din ceară de albine și pusă pe o sfoară de lungimea mortului se folosesc lumânări de mărimi obișnuite, probabil și datorită faptului că stupii nu erau prea numeroși în zonă. În Vidra se puneau în cele patru colțuri ale sicriului câte o lumină care, în ziua înmormântării, se duceau la biserică, fără a se mai cunoaște acum semnificația acestui gest. Cât despre ața sau bâta cu care se măsură mortul, nu sunt practici confirmate pentru arealul Vidra, întrucât bătrânii spun că acela care făcea sicriile știe cum să le facă. Nu se cunosc amănunte nici despre bâta cu care se măsură decedatul, însă a existat obiceiul de-a se pune în sicriu o crenguță, ca să se poată apăra de „căței pământului”.

Așezarea mortului în casă este specifică întregului areal românesc creștin, variind doar obiectele utilizate, într-o oarecare măsură, obiecte ce oferă indicii despre imaginea lumii de dincolo așa cum și-o închipuie moțul. Astfel, din sicriu nu lipsește banul sau ortul, un colac în care în vechime se un bănuț, cruce, carte de rugăciuni sau iconiță semne ale apartenenței la cultul religios etc. La acestea se adaugă obiecte legate de pasiunile, viciile sau talentele defunctului, cum ar fi țigări, podoabe, cărți de joc, alteori chiar fructe sau alimente, semn că moartea reprezintă pentru moți doar o trecere.

Mortul se așază cu capul la răsărit și cu picioarele spre ușă, semn că e gata de plecare. Sub cosciug se așază o cantă sau cană cu apă, numită în Vidra „apa mortului”, care va fi scoasă afară odată cu mortul și dusă la cimitir, unde se aruncă apa peste sicriu în groapă și cantă se sparge.

Privegherea durează regulă trei zile și două nopți, în a treia zi având loc prohodul, înmormântarea propriu-zisă. Priveghiul este o etapă foarte importantă în cadrul înmormântării, care presupune participarea întregii comunități, fiind, așa cum semnifică și numele, o păzire, a sta de pază, adică a păzi mortul toată perioada în care s-a despărțit de starea anterioară și încă nu s-a agregat noului statut. Este perioada în care sufletul celui repausat se află, în concepție arhaică, suspendat între două lumi și poate fi supus unor agresiuni venite din partea unor entități malefice, periclitându-i capacitatea de a deveni parte integrantă a lumii morților.

Familia decedatului îmbracă haine negre în semn de doliu și respectă anumite cutume. Chiar dacă în Vidra nu au existat bocitoare, și nu s-a introdus obiceiul ca în priveghi să se

citească texte religioase, practici firești în alte zone din Transilvania, mortul este plâns de membrii familiei. Pe durata privegherii existau așa-numitele jocuri de priveghi, considerate ritualuri de prag, niște obiceiuri tradiționale care aveau semnificația de ultim rămas bun. E posibil ca aceste jocuri, practicate încă din cele mai vechi timpuri în cadrul priveghiului, să aibă rolul de a abate gândurile negative ale celor rămași, de a le îmbunătăți starea sufletească în momente de grele încercare, poate chiar de a privi viața ca joc, de-a o înțelege prin sufletul nealterat al copiilor, jocul fiind o îndeletnicire specifică vârstelor mici. Dintre jocuri, cel mai practicat a rămas jocul de cărți care oricum are o semnificație aparte, cea de manipulare a destinului. Alte jocuri au trecut în rândul copiilor, prin pierderea înțelesului ritualic, sau au dispărut. Amintim capra, calul, motoașca, craiul, bâza „învârti-te purice”, „ca peștele”, „palma furată”, „la butoaie”, „vânătoarea”, „popa și cantorul” etc. Jocurile de priveghi, mult mai numeroase în trecut, s-au restrâns treptat, odată cu ele dispărând și semnificația lor.

Săpatul gropii este un obicei ritualic, fiindcă groapa începe să fie săpată din prima zi, după care se continuă săpatul treptat, până în ziua înmormântării, când groapa trebuie să fie gata.

Înmormântarea are loc a treia zi de la constatarea decesului, și, de obicei, începe după ora amiezii. În Vidra, ora la care se săvârșește comăndarea diferă în funcție de anotimp. Începerea ceremoniei era anunțată prin tragerea clopotelor de la biserică. Slujba începe în casa mortului, continuă apoi în curte unde iau parte aproape toți oamenii din sat, după care se formează cortegiul funerar ce se îndreaptă spre locul de veci.

Obiceiul bradului sau al pomului practicat în unele zone ale Transilvaniei se practica și în comuna Vidra, sub numele de „pusul sulitei”. În spiritualitatea românească din Țara Moșilor, bradul este considerat un simbol al vieții. De la brazi, oamenii Munților Apuseni au învățat că pot învinge furtunile dar numai dacă rămân uniți, că viața nu se poate trăi cu adevărat decât în comunitate, respectându-se și ajutându-se unii pe alții.

„Pusul sulitei” sau obiceiul bradului se așează în rândul celor mai vechi ritualuri funerare autohtone, care conduce la o veche cultură a poporului nostru și care s-a păstrat multă vreme într-o formă aproape nealterată. Astfel, în zona cercetată de noi, pentru feciorii și fetele mari se aducea un brad înalt iar pentru copii un brad mai mic. Se curăța de crengi până aproape de vârf, se decojea, după care se vopsea. Pentru feciori se folosește și în zilele noastre culoarea albastră iar pentru fete cea roșie. De cetinile din vârful bradului se prind o mulțime de batiste și prime multicolore care simbolizează tinerețea. Deși se consideră că resemnarea în fața morții este o

trăsătură specifică țaranului român, versurile ce însoțesc „Pusul sulitei” în Țara Moșilor contrazic această afirmație. Versurile reflectă dragostea de viață, prețuirea muncii, iubirea, vrednicia și înțelepciunea. Din ele se desprinde ideea că viața e frumoasă și omul regretă profund faptul că trebuie să o părăsească de tânăr.

O serie de practici funerare s-au păstrat până în zilele noastre, însă au rămas simple obiceiuri golite de funcția lor mitică. Astăzi se recurge la aceste practici de multe ori doar pentru a îndeplini niște comandamentele impuse de etica generală.

Când se termină slujba, se închide sicriul, peste capac se dau colaci rudelor apropiate și se pleacă spre groapă. Se mai oferă lumânări și batistă, însă obiceiul s-a pierdut, întrucât acum colacul este dat oamenilor drept pomană la ieșirea din cimitir. În vechime, pomana se împărțea înainte de punerea în mișcare a „conductului funebru”, peste sicriu.

În vremurile mai de demult, mortul era dus cu carul tras de patru boi, împodobiți cu „țoale”, însă astăzi sicriul este purtat până la cimitir de bărbații din familie.

Cortegiul funerar este același ca în toată Transilvania. Praporii, icoanele și crucea de lemn erau purtate de către oameni în vârstă. În prapori de puneau colaci și ștergare, care rămâneau celui ce le ducea. Crucea iese prima, urmată de sfeșnice, steag de doliu, coroanele, preoții, cantorul, carul funerar cu sicriul, flancat de prapori, familia și rudele mortului și restul participanților.

Pe drumul către groapă, au loc câteva opriri, care variază de la loc la loc, între 12 și 4 opriri, sau la fiecare intersecție. Aceste opriri sunt plătite și de aceea numărul lor variază în funcție de averea familiei.

La cimitir, sicriul este așezat lângă groapă, unde continuă dezlegarea repausatului, pe care o face preotul, cu o seamă de gesturi ritualice. Dezleagă lumânările și le aruncă în groapă, stropește cu apă sfințită, la coborârea în groapă se fac dezlegări de farmece etc. Apoi se aruncă bulgări de pământ peste copârșeu, zicându-se: „Dumnezeu sa-l ierte!”.

Familia defunctului urmează a se ocupa mai departe atât de pomenile oferite pentru sufletul său, cât și de pomenirile lui. Pomenile sunt gesturi rituale de oferire a unor bunuri materiale, alimentare sau nonalimentare, semnifică simbolic ultimul dar oferit de defunct prin intermediar, dar și ca dar oferit de familie în numele mortului, cu scop expiator și de facilitare a agregării sale la lumea de dincolo. În logica dăruirii, gestul dăruirii este un act sacrificial al cărui

beneficiar este defunctul. Cu același scop, periodic se practică pomenirile, gesturi ritualice nonsacrificiale, prin care mortul este comemorat și sprijinit prin rugăciuni specifice.

După înmormântare, rudele și ceilalți participanți se îndreaptă spre casa mortului unde urmează „pomeana”, o masă festivă organizată în ziua înmormântării. Această masă nu se prelungește prea mult, pentru ca oamenii să păstreze în suflet cât mai mult atmosfera de doliu și melancolie. În Vidra, pomenirea mortului, sau pomana se mai făcea doar la șase săptămâni, la șase luni și la un an, prilej cu care se invitau doar rudele.

Familia ține doliu un an, atât după oamenii mari cât și după copii. Celelalte rude țin doliu numai șase săptămâni, în Munții Apuseni. Semnele de doliu sunt aceleași ca în toată zona Transilvaniei, și amintim despletitul părului, abandonarea podoabelor la femei, nebărbieritul la bărbați o anume perioadă de timp, purtarea de haine negre, pentru o perioadă de 6 săptămâni, șase luni sau un an etc.

În funcție de faptele săvârșite de om pe pământ, după moarte, sufletul pornește fie în rai fie în iad. În conștiința moșilor raiul și iadul par destul de slab reprezentate. Ca să ajungi în cer, după cum spun bătrânii, sufletul trebuie să treacă prin douăzeci și patru vămi, dar care pot fi cumpărate cu bani. Oamenii în vârstă nu mai au bine lămurită semnificația obiceiului, iar tinerii nu mai cunosc aproape nimic din funcția mitică a practicilor, tratându-le ca lucruri care nu mai pot exercita nici un fel de putere asupra mortului și nici asupra lor.

În privința **versurilor funebre și a bocetelor**, nu am găsit foarte multe informații în comuna Vidra. Bocetul sau „cântatul mortului” este o intonare într-o manieră specifică a unor versuri care se adaptează de la caz la caz, în funcție de statutul mortului, mamă, tată, copil, cumnat, cumnată, tânăr, bătrân etc. Bocitul se practică în timpul prohodului, însă, fiind vorba de trăirile personale ale membrilor familiei, acesta se poate practica și în alte momente, cum ar fi priveghiul, stațiunile pe drumul către groapă și altele.

În vechime, în Țara Moșilor bocetele erau practicate de femeile înrudite cu mortul, care cunoșteau virtuțile acestuia pe care le cântau alături de „starea tristă și mizeră în care lasă familia”. De asemenea, exista obiceiul, pierdut astăzi, ca atunci când murea un tânăr, ceilalți tineri din comunitate să îi cânte la fereastră.

Versurile riguroase sunt împletite cu improvizația impusă de diferiți factori dar și de creativitatea sau memoria bocitoarelor, și conțin, în general, concepția moșilor despre lumea de aici și lumea de dincolo, prin ele evocându-se, în general, momente din viața defunctului.

Bocitoarele puteau fi alese și dintre femeile din sat „meștere” la versificație, dar în general trebuiau să fie rude ale mortului, deoarece bocirea este o trăire personală iar practica bocitului are un rol cathartic. În Vidra nu se practică bocitul, așa cum apare el în alte zone geografice.

Bocetele au și o importanță socială, de multe ori repausatul fiind judecat de participanții la funeralii în funcție de modul și intensitatea cu care a fost „cântat”. Dar acest rol social este unul mai recent al bocetului, care avea în vechime o funcție rituală, fiind considerat un soi de descărcare a celor îndurerați, dar și un dialog purtat cu cel care părăsește lumea aceasta și poate transmite, poate duce cu el mesaje celor plecați deja la cele veșnice. Și, în general repertoriul bocetului urmărește marea temă a despărțirii sau alegoria nuntă-moarte.

Dintre motivele prezente în bocetele din comuna Vidra amintim cel al celor două drumuri, al mărilor – simbol al morții și al vieții eterne -, al amânării despărțirii dacă clopotarul nu va trage încă clopotul, al morții personificate care vine și culege din grădină o floare etc.

Versurile funebre, sau „Verșurile”, cum sunt numite de moși, o altă categorie de cântece specifice înmormântărilor, sunt creații lirice, în general ale diecilor, învățătorilor sau cantorilor, situate la limita dintre literatura populară și literatura cultă, fapt întâlnit în multe arii geografice ardelenesti. Versurile funebre sunt mai solemne decât bocetul, mai riguroase, cu o încărcătură emoțională mai redusă decât bocetul, având versificație și rimă, iar de multe ori primind și un caracter descriptiv, vorbind despre viața mortului.

Având ca temă principală prezentarea vieții celui plecat, adaptate fiind contextului particular, originalitatea versurilor funerare este limitată. Totuși, conțin o tematică creștină, moralizatoare, mai ales că se cântă pe o melodie bisericească. Ele tind să înlocuiască bocetul, în măsura în care urbanizarea intră adânc în lumea satului, prin stilizarea sau prin invocarea unor concepții religioase presărate cu texte biblice, asociindu-se astfel, iertăciunilor oferite de preot, după care se și rostesc.

Lăsând de-o parte problema originalității versurilor funebre, mai ales fiind vorba de o specie populară în care nu se poate descifra o anumită contribuție personală, am constatat că acestea au, de obicei, aceleași teme ca și bocetele, întâlnind „verșuri”, „la copii”, „la june”, „la fata mare” etc.

Versurile funebre au o mare circulație în Vidra și satele învecinate, alături de cântecul bradului și de bocete.

Dintre temele motivele observabile în versurile funebre amintim tema morții venite pe neașteptate, urâtă și nedorită de nimeni, care dă prilej de improvizație, când se amintesc circumstanțele sau condițiile în care a murit persoana sau cât a ținut boala, cât a fost de grea, dacă a murit acasă sau în altă parte, dacă moartea a fost naturală sau survenită din accident etc.

De remarcat este și motivul, întâlnit în toată zona Transilvaniei, a cimitirului care se bucură că vine în el o „floare frumoasă”, care, din păcate, nu va mai înflori ci va putrezi. Acesta se regăsește și în cântecul bradului amintit în această lucrare. La fel de utilizat este și motivul căii îndepărtate, a drumului fără întoarcere pe care pleacă defunctul.

„Verșurile” nu sunt ca și bocetele, creații populare independente, ci fac parte din ritualul de înmormântare. Ele au funcția precisă de a exprima întreaga serie de emoții și sentimente trezite de moarte. Dacă bocetele exprimă jalea celor rămași, „verșurile” exprimă sentimentele celor care părăsesc lumea. Versurile sunt considerate inferioare bocetelor întrucât din acestea din urmă se desprinde mult mai multă poezie și duioșie. Bătrânii locului își amintesc că în vechime erau plătite femei ca să plângă sau să cânte versuri la mormânt.

Originalitatea creatorilor constă în faptul că ei nu s-au mulțumit cu „verșurile” primite de la înaintași, ci au compus altele, au amplificat imaginile, au improvizat în funcție de situație. Aceste creații, mai mult cărturărești, sunt un pod de trecere dinspre creația populară spre cea cultă.

În privința riturilor de trecere din comuna Vidra, chiar dacă s-au păstrat într-o mai mică măsură, uneori alterate, modificate sau înlocuite cu altele, acestea au existat și au fost asemănătoare cu cele din întreaga zonă a Transilvaniei, cu câteva elemente specifice doar Țării Moșilor. Mentalitatea populară le mai păstrează, însă golite de semnificație mitico-rituală, întrucât de la funcția magică a gesturilor s-a trecut la spectacol, în care sunt păstrate doar formele. Generația tânără tinde să piardă și din forme, lucrul e explicabil, prin puternica acțiune a factorilor culturali.

În realizarea lucrării noastre am utilizat o serie de chestionare, aplicate pe teren, iar textele adunate arată că, deși alterate și cu semnificațiile pierdute datorită trecerii timpului și evoluției social-umane, riturile și obiceiurile din arealul Munților Apuseni au fost semnalate încă din 1888 de către doi cercetători inimoși, Teofil Frâncu și George Candrea, cercetarea lor intitulată *Românii din Munții Apuseni (Moșii). Scriere etnografică cu 10 ilustrații în fotografie*, rămânând un important punct de reper atât pentru cercetarea noastră cât și pentru generațiile ce vor urma.

BIBLIOGRAFIE

I. BIBLIOGRAFIE DE REFERINȚĂ

I.1. ÎN VOLUME

- ACHM, Emilian, *Fântâna de aur. Studiu monografic al comunei Almașu Mare*, Alba Iulia, Editura Altip, 2014.
- ACHM, Emilian, *Comoara din fântâna de aur. Album monografic al comunei Almașu Mare în 2016 imagini*, Alba Iulia, Editura Altip, 2016.
- ALBESCU, Ion, *Cântecul miresei (Contribuții la o monografie a nunții românești)*, Sibiu, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă al județului Sibiu, 1978.
- APOLZAN, Lucia, *Carpații – tezaur de istorie. Prezentarea așezărilor risipite pe înălțimi*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.
- APOLZAN, Lucia, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni. Cu 120 fotografii, 23 schițe, 6 cartograme, 2 diagrame și 1 hartă*, București, Editura Institutului de Științe Sociale al României, 1944.
- APOLZAN, Lucia, *Sate, orașe și regiuni cercetate de Institutul Social Român. 1925-1945*, cu o prefață de D. Gusti, București, Institutul Social Român – Institutul de cercetări sociale al României, 1945.
- APOLZAN, Lucia, *Sate și crânguri în Munții apuseni*, Craiova, Editura Ramuri, 1944.
- BADEA, Lucian, BUZA, Mircea, NICULESCU, Gh., SANDU, Maria, SCHREIBER, W., ȘERBAN, Mihaela, KADAR, A., *Unitățile de relief ale României. Volumul II. Munții Apuseni și podișul Transilvaniei*, București, Editura Decendi, 2006.
- BĂNCILĂ, Vasile, *Semnificația Ardealului*, argument și mic dicționar de personalități transilvănene de Petru Poantă, Cluj-Napoca, Editura „Clusium”, 1993.

- BENIUC, Mihai, *Munții Apuseni*, București, Editura Meridiane, 1965.
- BLAGA, Lucian, *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, ediție îngrijită de George Ivașcu, București, Editura Științifică, 1966.
- BLEAHU, M., BORDEA, S., *Munții Apuseni. Bihor-Vlădeasa*, București, Editura uniunii de cultură fizică și sport, 1967.
- BORDA, V., DUTCĂ, Viorica, RUS, Traian, *Avram Iancu și profeții săi*, Tg.-Mureș, Casa de Editură „Petru Maior”, 1998.
- BOȚAN, Cristian, Nicolae, *Țara Moșilor. Studiu de geografie regională*, Cluj-Napoca, Presa universitară Clujeană, 2010.
- BUTURĂ, Valer, *Străvechi mărturii de civilizație românească. Transilvania – Studiu etnografic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
- BUTURUGA, Vasile, *Spălarea aurului din aluviuni și mineritul țărănesc în Munții Apuseni*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-1967”, Cluj, 1967
- CÂMPEANU, Aurel D., *Avram Iancu*, București, Editura Ion Creangă, 1984.
- CIOICA, Maria, CIOICA, S., *Mică enciclopedie de etnografie și folclor. Țara Moșilor. România*, Alba Iulia, Editura Altip S.A., 2004.
- CIOMAC, Ion L., POPA-NEACȘA, Valeriu, *Munții Apuseni. Cercetări asupra stărilor economice din Munții Apuseni*, cu o prefață de D-l. Dr. Alexandru Vaida-Voevod, Fost Prim-Ministru, București, Tipografia Ziarului „Universul”, 1936.
- DAVID, M., *Munții Apuseni (Masivul Bihorului)*, București, Editura Cartea Românească, 1922, pp. 9-10.
- DUNĂRE, Nicolae, *Arta populară din Munții Apuseni*, București, Editura Meridiane, 1981.
- FLORESCU, Florea, *Comuna Vidra. Contribuții la tipologia satelor românești*, București, Tiparele SAR Cartea Românească, 1942.
- FRÂNCU, Teofil, CANDREA, George, *Români din Munții Apuseni (Moșii). Scriere etnografică cu 10 ilustrații în fotografie*, București, Tipografia modernă Gr. Luis, strada Academiei, 24, 1888

GLIGAN, Valer, *Cîmpeni. Capitala Țării Moșilor*, Alba Iulia, Editura Altip, 2010

GUSTI, Dimitrie, *60 sate românești cercetare de echipe studențești*, Institutul de Științe Sociale al României, 1941.

***, *Iancule, ce mândru ești*, Culegere închinată comemorării centenarului morții lui Avram Iancu, cu un cuvânt înainte de Sabin Popescu, culegători: V. Copilu-Cheatră, Romulus Felea, Alba Iulia, Centrul județean de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă Alba, 1972.

MICLEA, Ion, *Avram Iancu*, cuvânt înainte de Petre Sălcudeanu, postfață de Ion Mărgineanu, Sibiu, Editat de revista Transilvania, 1984.

MIRCEA, Ilie, *Munții Apuseni*, București, Editura Științifică, 1957

***, *Munții Apuseni*, București, Editura Cartea Românească, 1944

NEGRU, Andrei, *Aspecte ale vieții sociale din Țara Moșilor oglindite în revistele „Sociologie românească” și „Societatea de mâine”*, în E. Pavel (coord.), *Țara Moșilor. Studii, cercetări și comunicări*, vol, IV, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1992, pp. 133-143.

NETEA, Vasile, *Munții Apuseni – Muzeu istoric și pantheon al poporului român*, București, Editura Sport-turism, 1977.

NICOLA, R. Ioan, *Folclor muzical din Țara Moșilor*, Alba Iulia, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, 1973.

POPA, Ioan, *Industria și comerțul lemnului din Munții Apuseni*, Alba Iulia, Editura Altip, 2003.

POPESCU-ARGEȘEL, Ion, *Valea Arieșului*, București, Editura Sport-Turism, 1984.

RUSU ABRUDEANU, Ion, *Moșii. Calvarul unui popor eroic, dar nedreptățit. Studiu istorico-politic (cu numeroase ilustrațiuni în text)*, ediția a II-a, adnotată și îngrijită de Vasile Tutula și Ioan Felea, Cluj-Napoca, Editura Napoca-Star, 2007

*** *Țara Moșilor – Transilvania*, București, Editura Academiei RSR, 1967

ȚUGUI, Ion, CHESĂRAICU, N., *Drumuri prin Țara Moșilor*, București, Editura pentru turism, 1973.

I.2. ÎN PERIODICE

APOLZAN, Lucia, *Populația crângurilor din plasa Câmpeni, județul Turda, în anul 1941. Contribuția la problemele așezărilor răzlețe din Munții Apuseni*, în „Analele Institutului Social de Statistică al României”, București, 1948.

APOLZAN, Lucia, *Observații asupra ocupațiilor agricole în munții apuseni*, extras din „Apulum”, Buletinul Muzeului Regional din Alba Iulia, II (1943-1945), Alba Iulia, MCMXLV.

APOLZAN, Lucia, *Cercetări etnografice în Munții Apuseni*, cu un rezumat în limba franceză, o hartă a regiunii și 25 de figuri, extras din „Apulum”, Buletinul Muzeului Regional Alba Iulia, I (1939-1942), Alba Iulia, Tipografia „Alba”, f. a.

BAIULESCU, Maria B., *Sfaturi și instrucții spre a ridica valoarea poporului românesc. Circulară către d-nele președinte de reuniuni feminine din Munții Apuseni*, în „Societatea de mâine”, Cluj-Napoca, an XVI, nr. 2, aprilie-mai-iunie, 1939, p. 58.

BOȚAN, C.N., *Trăsăturile spațiului mental al Țării Moșilor*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Series Geographia, LIII, Nr. 1, 2008, pp. 43-56.

CIOMAC, Ion Luca, *Contribuții la problema moșilor*, în „Societatea de mâine”, an IV, n-rele. 41-42-43, duminică, 16, 23 și 30 octomvrie, 1927, pp. 483-484.

CLOPOȚEL, Ion, *Actualitatea problemei moșilor. Nevoie „brâului” unei acțiuni concentrice*, în „Societatea de mâine”, anul III, nr. 49-50, 5-12 decembrie, 1926, pp. 773-774.

CLOPOȚEL, Ion, *Probleme sociale ale Munților Apuseni. Încheieri*, în „Societatea de mâine”, an IV, n-rele. 41-42-43, duminică, 16, 23 și 30 octomvrie, 1927, pp. 471-472.

FLORESCU, Florea, *Drumurile prin țară ale unor moși vidreni*, în „Sociologie românească”, Anul III, nr. 7-9, iulie-septembrie, 1938, pp. 374-377

FLORESCU, Florea, *Jițurile unei biserici din Țara Moșilor, mijloc de a surprinde ierarhia din sat*, în „Sociologie românească”, Anul III, nr. 1-3, ianuarie-martie, 1938, pp. 45-47

- FLORESCU, Florea, *Problema moșilor de la Congresul ASTREI*, în „Sociologie românească”, Anul III, nr. 7-9, iulie-septembrie, 1938, pp. 395-397
- FLORESCU, Florea, *Problema moșilor. Propuneri în vederea unui plan de soluționare. I. Vidra. Vanzătorii și meșteșugarii ambulanți*, în „Sociologie românească”, Anul III, nr. 4-6, aprilie-iunie 1938, pp. 248-255
- FLORESCU, Florea, *Vidra. Meșteșugari și vânzători ambulanți*, în „Sociologia românească”, An III, 1938, p. 250.
- FLORESCU, Florea, *Vidra, un sat de moși*, în „Sociologia românească”, An II, Nr. 7-8-9, 1937.
- HOISESCU N., *Problema populației din Munții Apuseni din punctul de vedere al căilor de comunicație*, în „Societatea de mâine”, an IV, n-rele. 41-42-43, duminică, 16, 23 și 30 octomvrie, 1927, pp. 477-479.
- LUPAȘ, Ioan *Situația moșilor*, în „Societatea de mâine”, Cluj-Napoca, an I, nr. 15-16, 1924, pp. 321-323.
- MOLDOVAN, Valeriu, *În preajma unui congres al moșilor*, în „Societatea de mâine”, an IV, n-rele. 41-42-43, duminică, 16, 23 și 30 octomvrie, 1927, pp. 472-473.
- PAPAHAGI, Tache, *Cercetări în Munții Apuseni*, în „Grai și suflet”, Anul II, fasc. 1, 1925, pp. 22-89.
- POP, Laurențiu, DAVID, Candin, *Consiliul Dirigent și problema Munților Apuseni (memoriul comisarilor generali)*, în „Societatea de mâine”, an IV, n-rele. 41-42-43, duminică, 16, 23 și 30 octomvrie, 1927, pp. 489-490.
- RUS, Traian, *Aspecte privind situația economico-socială a Țării Moșilor (1918-1940)*, în „Revista de istorie”, Anul XXXIX, nr. 6, tom 39, 986, pp. 582-589
- RUS, Traian, *Noi date privind situația moșilor în perioada interbelică*, în „Apulum”. Aheologie – Istorie – Etnologie, Anul MCMLXXX, Alba Iulia, 1980, pp. 543-554
- SAVA, Iustin, *Problema salvării Moșilor din mizeria trecutului*, în „Societatea de mâine”, Cluj-Napoca, an XVI, nr. 2, aprilie-mai-iunie, 1939, pp. 50-58.

SUCIU, Petru, *Țara Moșilor. Regiunea industriei lemnului*, în „Societatea de mâine”, anul V, nr. 20, Cluj-Napoca, 1928, pp. 356-358.

II. BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

I.1. ÎN VOLUME

AVRAM, Vasile, *Constelația magicului. O viziune românească asupra misterului existențial*, Sibiu, editată prin Universitatea Creștină Năsăud, 1994.

BABA, Marinela, *Din comoara satelor. Folclor literar muzical din subzona Podgoria Albei*, Editura Altip, Alba Iulia, 2012.

BABA, Marinela, *Din comoara satelor. Rapsozi și poeți populari din județul Alba*, vol II, Editura Altip, Alba Iulia, 2013.

BAȘA, Alexandru, *Pagini de neuitat din Viața satului Deal*, Alba Iulia, Editura „Școala Albei”, 2003.

BĂNCILĂ, Vasile, *Spațiul Bărăganului*, ediție îngrijită de Dora Mezdrea, Editura Muzeul literaturii române, Editura Istros – Muzeul Brăilei, 2000.

BÂRLEA, Ovidiu, *Metoda de cercetare a folclorului*, editori: Avram Cristea și Jan Nicolae, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2007.

BÂTCĂ, Maria, *Costumul popular românesc*, Album editat de Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Naționale, București, 2006.

BERNEA, Ernest, *Cadre ale gândirii populare românești. Contribuții la reprezentarea spațiului, timpului și cauzalității*, cu o prefață de Ovidiu Bârlea, București, Editura Cartea Românească, 1985.

BERNEA, Ernest, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, București, Editura Humanitas, 1997.

BLEAHU, M., BORDEA, S., *Bihor-Vlădeasa. Ghid turistic*, București, Editura pentru turism, 1974.

- BOLOGA, Vasile, *Poezii populare din Ardeal. O mie de bucăți culese între anii 1880-1905*, ediție anastatică, prefață Florin Bota, postfață Avram Cristea, coordonator Marinela Baba, Sibiu, f.e., 1936.
- BUCȘAN, Andrei, *Specificul dansului popular românesc*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971.
- BURADA, T. Teodor, *Datinele poporului român. La înmormântări*, Iași, tipografia națională, Strada Alecsandri, 1882.
- BUTURĂ, Valer, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.
- CIOCAN, Janeta, *Podoaba în portul popular din nordul României*, Baia Mare, Editura Etnologica, 2007.
- COLTA, Elena Rodica, *De la naștere la moarte. Rituri domestice și alte comportamente rituale contextualizate din județul Arad*, București, Editura Etnologică, 2015.
- ***, *Covoare, scoarțe, păretare*, lucrări selectate din expoziția *Covoare, scoarțe, păretare*, organizată de Centrul Național al Creației Populare, cuvânt înainte de Ecaterina Dulcu, București, Ministerul Culturii, Centrul Național al Creației Populare, 1996
- CUCEU, Ion, CUCEU, Maria, ȘEULEAN, Ion, LISOVSCHI, Anamaria, *Ritualurile de nuntă în Transilvania I. Cântecul ritual de nuntă din Bihor*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2005.
- ELIADE, Mircea, *Drumul spre centru*, București, Editura Univers, 1991.
- ELIADE, Mircea, *Eseuri. Mitul eternei reînnoiri. Mituri, vise și mistere*, București, Editura Științifică, 1991.
- ELIADE, Mircea, *Sacru și profanul*, București, Editura Humanitas, 1995.
- GHINOIU, Ion, *Vârstele timpului*, București, Editura meridian, 1988.
- MAUSS, Marcel, HUBERT, Henri, *Teoria generală a magiei*, traducere de Ingrid Ilinca și Silviu Lupescu, prefață de Nicu Gavriluță, Iași, Editura Polirom, 1996

- MEIȚOIU, Ioan, *Spectacolul nunților. Monografie folclorică*, cuvânt înainte de Acad. D. Panaitescu-Perpessicius, București, Comitetul de stat pentru cultură și artă, Casa centrală a creației populare, 1969.
- MARIAN, S. Fl., *Înmormântarea la români. Studiu etnografic*, București, Lito-tipografia Carol Göbl, 1892.
- MARIAN, Simion Florea, *Nunta la români. Studiu istorico – etnografic comparativ*, Ediția Academiei Române, Tipografia Carol Gobl, București, 1980.
- MOANȚĂ, Ion, *Nunta la români*, Editura Minerva, București, 1977.
- MOCEAN, Ioan, CENAR, Ioan, *Alba. Monografie*, București, Editura Sport-Turism, 1980
- ***, *Mureș, Mureș, apă lină. Cântece populare pentru soliști vocali*, Deva, Casa creației populare a județului Hunedoara, 1969.
- MUȘLEA, Ion, *Cercetări etnografice și de folclor*, I, ediție îngrijită cu studiu introductiv, bibliografie, registrul corespondenței de specialitate, indice de Ion Paloș, București, Editura Minerva, 1971
- NEGRU, Andrei, *Ion Clopoșel. Studiu monografic*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2003.
- ***, *Nunta la români. Orații*, ediție îngrijită de Ion Moanță. Prefață de Ioan Alexandru, București, Editura Minerva, 1989.
- PACEAG, Ludovic, *O cunună-i țara-ntreagă. Culegere de cântece populare alcătuită de prof. L. Paceag*, București, Casa centrală a creației populare, 1969.
- PAPADIMA, Ovidiu, *O viziune românească a lumii. Studiu de folclor*, ediția a II-a, revizuită, cu o prefață de I. Opreșan, București, Editura Saeculum I.O., 1995
- PAVELESCU, Gh., *Magia la români. Studii și cercetări despre magie, descântece și mană*, București, Editura Minerva, 1998.
- PAVELESCU, Gh., *Studii și cercetări de folclor*, București, Editura Minerva, 1971.
- PETRUȘ, Liliana, *Tradiții și obiceiuri românești*, București, Editura Flacăra, 2011, p. 83

- POP, Dumitru, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989
- POP, Gr. P., *Carpații și Subcarpații României*, Cluj-Napoca, Presa Universitară clujeană, 2000.
- POP, Mihai, RUXĂNDOIU, Pavel, *Folclor literar românesc*, ediția a II-a, București, Editura didactică și pedagogică, 1978
- POPESCU-APOSTOL, Ion, *Orații de nuntă*, Editura Minerva, București, 1979
- RĂDULESCU-MOTRU, Constantin, *Timp și destin*, cu un cuvânt înainte de N. Bagdasar și o postfață de I. Frunzetti, București, Editura Saeculum I. O., Editura Vestala, 1996.
- ROȘU, Al., *Geografia fizică a României*, ediția a II-a, București, Editura Didactică și pedagogică, 1980.
- SĂGEATĂ, Dănuț Radu, *Deciziile politico-administrative și organizarea teritoriului, Studiu geografic cu aplicare la teritoriul României*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, Editura TopForm, București, 2006.
- SIRCU, I., *Geografia fizică a Republicii Socialiste România*, București, Editura didactică și pedagogică, 1971
- SMEU, Grigore, *Repere estetice în satul românesc*, București, Editura Albatros, 1973.
- STAHL, Henri H., *Teoria și practica investigațiilor sociale. Metode și tehnici*, vol. I, București, Editura Științifică, 1974.
- STOICA, Georgeta, PETRESCU, P., *Dicționar de artă populară*, București, Editura Enciclopedică, 1997
- ***, *Toată lumea ști' cânta. Cântece populare pentru soliști vocali*, Deva, Casa regională a creației populare Hunedoara, 1966.
- TORNEA, Pavel, *Peste Mureș, peste tău... Culegere de folclor muzical-literar de pe Valea superioară a Mureșului*, Târgu-Mureș, Comitetul de cultură și educație socialistă. Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă al județului Mureș, 1978.
- VAN GENNEP, Arnold, *Formarea legendelor*, traducere de Lucia Berdan și Crina Ioana Berdan, studiu introductiv de Petru Ursache, postfață de Lucia Berdan Iași, Editura Polirom, 1997.

VAN GENNEP, Arnold, *Riturile de trecere. Studiul sistematic al riturilor de poartă și de prag, de ospitalitate, de adopție, de sarcină și de naștere, de copilărie, de pubertate, de inițiere, de ordinație, de încoronare, de logodnă și de căsătorie, de funeralii, de anotimpuri etc.*, traducere de Lucia Berdan și Nora Vasilescu, studiu introductiv de Nicolae Constantinescu, postfață de Lucia Berdan, Iași, Editura Polirom, 1996.

VARTIC, Dumitru, *La fântâna dorului. Cântece populare românești din jud. Bistrița-Năsăud*, prefață Tudor Jarda, cuvânt înainte Dumitru Vartic, Baia Mare, Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Bistrița-Năsăud, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, 1972.

VĂDUVA, Ofelia, *Magia darului*, București, Editura Enciclopedică, 1997

VELCEA, Valeria, SAVU, Al., *Geografia Carpaților și a Subcarpaților românești*, Editura Didactică și pedagogică, 1982.

I.2. ÎN PERIODICE

BÂRGU, L., „*Cântări și strigături românești de cari cântă fetele și ficiorii jucând scrise de Nicolae Pauleti în Roșia, în anul 1838*”. Ediție critică, c un studiu introductiv de Ion Mușlea, Editura Academiei RPR, București, 1962, 111 p., în „Revista de folclor”, Anul VIII, Nr. 1-2, București, 1963, pp. 185-186.

CLOPOȚEL, Ion, *Aplicațiuni sociologice*, în „Societatea de mâine”, Cluj-Napoca, an XVI, nr. 2, aprilie-mai-iunie, 1939, pp. 45-46.

CUCEU, Ion, CUCEU, Maria, *Repertoriizarea tipologică a folclorului din răspunsurile la Chestionarele lui B.P. Hasdeu*, în „Philologica Jassyensia”, An IX, Nr. 2 (18), 2013, pp. 41-50.

MARIN-BUGA, M., *Lupta împotriva oprimării sociale reflectată în lirica populară*, în „Revista de folclor”, Anul VIII, Nr. 1-2, București, 1963, pp. 62-84.

PAPADIMA, Ovidiu, *Folclor din Transilvania. Texte alese din colecții inedite. Ediție îngrijită de Ioan Șerb. Cu un cuvânt înainte de Mihai Beniuc. București, Edit. pentru literatură, 1962, în „Revista de folclor”, Anul VIII, Nr. 1-2, București, 1963, pp. 180-184.*